

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Populismus a euroskepticismus pravicových stran ve
středovýchodní Evropě

Martin Rybár

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

Populismus a euroskepticismus pravicových stran ve
středovýchodní Evropě

Martin Rybár

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Ladislav Cabada, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, prosinec 2012

Obsah	
Úvod	1
1. Populismus	6
2. Euroskepticismus	14
3. Vybrané pravicové strany	25
3. 1 Občanská demokratická strana	25
3.2 Slovenská národní strana	33
3.3 Fiatal Demokraták Szövetsége – Svaz mladých demokratů	40
4. Komparace	45
Závěr	49
Seznam použité literatury	53

Úvod

V současné postmoderní době, kdy aktéry mezinárodního systému nejsou už jenom státy, ale mnohé další organizace, přibývá myšlenek a rétorik politiků obhajujících národní zájmy před postupným rozpuštěním se v nadnárodních institucích. Výjimkou není ani vymezování se jednotlivých států Evropy proti činnostem a fungování Evropské unie. Čím dál tím hlasitější jsou hlasy, které znějí proti její postupné federalizaci. To by pro zainteresované státy znamenalo přenesení větších pravomocí na nadnárodní úroveň a s tím přichází pocit pozbytí ochrany národních zájmů a obavy o vlastní národní identitu. V očích některých odborníků, politiků, ale i členů laické veřejnosti se pak s federalizací vytrácí i míra demokratičnosti.

Na těchto premisách pak staví své názory ti, jejichž pohled můžeme pojmenovat jako euroskeptický. Tento výraz s sebou nenese odmítání evropské integrace nebo Evropské unie jako takové, ale zaměřuje se proti tendencím daný prostor postupně federalizovat. Euroskeptici chtějí zachovat národní hodnoty, zájmy a pravomoci státu i v kolosu tak hluboké integrace.

Skepse vůči současnému směřování Evropské unie je bezesporu rozšířená mezi mnoho stran, politiků, odborníků i obyčejných lidí. Projekt EU stejně jako většina velkých projektů v historii lidstva budí určité rozpaky. Jsem přesvědčen, že jakákoli kritika takto velkého projektu může napomoci k jeho vylepšování a dotváření jeho konečné formy. Dokonce i úplné odmítnutí jakékoli formy evropské integrace nám může poskytnout cenné rady. Ovšem pouze v případě, že je řádně zdůvodněn.

Fenoménem moderní doby, který je v politice dnes také zastoupen velmi početně, je populismus. Obyvatelé všech států Evropy jsou téměř

denně žádání charismatickými i necharismatickými vůdci, relevantními i nerelevantními stranami, aby právě jim dali svůj hlas, neboť právě oni mají jednoduchý a levný recept, jak se vypořádat s problémy, které obyvatelstvo trápí. Tito politici se nejčastěji vyskytují v zemích, které se nacházejí v nějaké krizi. Právě krize je živnou půdou pro demagogy, nešťtící se využít zbědovanou část populace pro uzurpaci moci. Národ, který je po delší dobu vystaven nějaké krizi, podle mě mnohem snáze inklinuje k hledání toho nejjednoduššího možného řešení, které jim co nejrychleji dopomůže z krize ven. Podobně jako lidé v krizi i nižší třídy obyvatelstva jsou zranitelné vůči podobným slibům. Vždyť komu by se nelíbila myšlenka vyvedení z chudoby, bídy?

Cílem mé práce je zjistit, zda jsou relevantní pravicové strany v mnou vybraných zemích populistické a euroskeptické. V případě, že takové jsou, ať splňují žádnou, jednu, nebo obě podmínky, mám v úmyslu srovnat jejich přístup k populistické politice a evropské integraci. Vycházím z premisy, že euroskepticismus může být průvodním jevem populismu, ale nemyslím si, že by to platilo naopak. Předpokládám, že když se strana projevuje jako populistická, je pro ní euroskepticismus nástrojem, jak přitáhnout voliče a nikoli principiální postoj.

Abych mohl s pojmy euroskepticismu a populismu vůbec pracovat, musím si je nejprve definovat. K tomu poslouží první část práce. Díky svému charakteru se tedy bude jednat o část teoretickou. V ní postupně vysvětlím jednotlivé přístupy, teorie a náhledy na tyto dva moderní fenomény a vypíši jejich typologie. Zjistím, jaké koncepce se k problematice vztahují, a které budou nejlépe využitelné pro mou práci. Pokusím se najít stěžejní přístupy věnující se vytyčeným tématům. Tento

oddíl práce bude tedy rozdělen na dvě poloviny – jedna rozebere euroskepticismus, druhá pak výše zmiňovaný populismus.

Téma, kterým jsem se rozhodl začít, bude populismus. Při jeho zpracování se budu opírat jako o primární zdroj především o práci politické teoretičky Margaret Canovan, která se problematikou dlouhodobě zabývá. Převážně budu čerpat ze článku Populism for political theorists? (Populismus pro politické teoretiky), který vyšel v roce 2004 v časopise Journal of Ideologies. Doplňujícími zdroji mi pak budou články Daron Acemoglu A political theory of populism (Politická teorie populismu) nebo také odborná práce The thin ideology of populism (Útlá teorie populismu) autora Bena Stanleyho.

V druhé polovině teoretické části se zaměřím na euroskepticismus a pokusím se načrtnout jeho typologii. Tato typologizace mi pak pomůže v pozdější, komparativní, části. Výzkumu euroskepticismu se ve své práci věnuje Paul Taggart, budu se tedy v této části pokoušet čerpat hlavně z něho. Při zpracovávání tématu budu vycházet z jeho díla, které napsal společně s Aleksem Sczerbiakem, a které nese název Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality (Teoretizování stranicky založeného euroskepticismu: problém definice, rozměru a kauzality). Dalším autorem, ze kterého budu v této části čerpat, bude Petr Kaniok, který se jako jeden z českých akademických pracovníků na problematiku euroskepticismu soustředí.

Protože bude práce rozdělená na dvě části, teoretickou a analytickou, jedná se o metodu empiricko-analytickou. Následující, analytická část, se bude soustředit na vybrané strany v České republice, Slovenské republice a v Maďarsku. Vybrané země budu mezi sebou porovnávat, tedy zvolím metodu komparace. Tyto země jsem si vybral z toho důvodu, že sdílejí podobnou minulost, a jsou podle mého názoru

na srovnatelné kulturní a civilizační úrovni. Všechny tyto země si prošly komunistickou minulostí, všechny jsou členskými státy Evropské unie, ke které přistoupily ve stejném roce, a všechny jsou členy Visegrádské skupiny.

V této praktické části budu postupovat tak, že z každé země vyberu jednu stranu, která sama sebe identifikuje jako pravicovou a pokusím se na ní aplikovat hlediska zjištěná v části teoretické. Pokusím se zjistit, zda strana odpovídá definici popsané v teoretické části a zda se dá zařadit na škále v uvedených typologiích. Protože má být má práce komparací, jednotlivé strany v poslední části práce zkomparuji.

Výzkumnou otázkou je, zda jsou relevantní etablované pravicové strany ODS, SNS a FIDESZ euroskeptické a populistické? A v případě, že takové jsou, mají v těchto ohledech nějaké společné znaky? Mají-li, pak jaké?

Osobně jsem přesvědčen, že mnou vybrané strany jsou jak populistické, tak euroskeptické. Například zesilující se hlas maďarského FIDESZu rezonuje Evropou hlavně v souvislosti připomínání národní identity a tradice v souvislosti s romskou menšinou. Stejně tak jako je silně slyšet jasné „ne“ federalizaci Evropské unie z řad českých občanských demokratů. Na základě těchto tezí a témat se pak pokusím dané prvky euroskepticismu a populismu na těchto středoevropských pravicových stranách ukázat.

Při psaní pasáže o jednotlivých vybraných politických stranách budu samozřejmě primárně čerpat z jejich oficiálních stránek. Budu hledat nejenom to, zda-li se populismus a euroskepticismus neprojevoval v jejich programech a vizích již během kontinuálního historického vývoje, ale hlavně podrobím zkoumání jejich současné programy, cíle a politiky,

na kterých trvají a na nich zmíněné fenomény buďto dokážu, nebo vyvrátím.

Poslední část práce, která uzavře teoretická oddíl i oddíl věnující se jednotlivým stranám, bude komparativní. V ní podle mnou stanovených měřítek porovnáám, jestli jsou strany euroskeptické a populistické, pokud ano, tak v čem jsou si podobné, pokud ne, tak v čem je mezi jejich politikami nebo programy rozdíl. Závěrečná fáze se tedy pokusí najít jasné odpovědi na zvolené výzkumné otázky.

Tato práce si neklade za cíl hlubokou analýzu všech existujících pravicových politických stran středovýchodní Evropy a ani si nemá ambice stát se tím nejobsáhlejším dílem o populismu nebo euroskepticismu, ale nastíní možné cesty a východiska, jichž by se ti, kteří by toužili propracovat detailně tuto problematiku, mohli v úvodu chytit a práce by jim tak mohla pomoci se alespoň v tématu zorientovat.

1. Populismus

Populismus, jako termín opakující se v současných debatách o politice, hodnocení politiky i jednání stran, je pojmem tak často užívaným, že by se mohlo zdát, že je jeho význam naprosto jasný. Podle této logiky by se také mohl zařadit mezi fenomény moderní doby (a mnozí autoři tak činí, např. Canovanová 2004), avšak populistické jednání (jak budu psát níže) ve světě a v řízení státu existovalo již odpradávná. Vždy existovaly nějaké elity, vždy existovala nějaká masa, kterým tyto elity vládly. Pokud tedy bereme populismus jako (v této části zjednodušeně řečeno) líbivou politiku vlád prospěšnou lidu a obracející se proti elitám (viz dále), pak toto jednání je viditelné už v dobách před tisíci lety.

Osobně spatřuji počátky populismu již v antice, například ve starověkém Římě. V období pozdní římské republiky vznikl nebezpečný precedens, kdy bratři Tiberius a Gaius Grachové začali využívat shromáždění lidu jako politicky rozhodující orgán. Snažili se tak obejít senát, ve kterém nenalezli dostatečnou podporu pro své zákony. Nejprve se tedy pokusili zpolitizovat nejvyšší majetkovou třídu a tím získat pod kontrolu lidová shromáždění. Tato snaha zanechala v římské politice přetrvávající rozpor, kdy si římská politická elita uvědomila síly a možnosti lidí, kteří dosud na politické moci neparticipovali. Tento rozpor ohrožující samu jednotu římské společnosti se nejsilněji projevoval v antagonismu mezi tzv. optimáty a populáry. Optimáti se opírali o senát, nobilitu a tradici, naproti tomu populárové se opírali o lid a lidová shromáždění. Karl Christ uvádí, že optimáti se snažili prosazovat zájmy nejlepších naproti tomu populárové zájmy lidu. Ovšem je třeba si uvědomit, že i politici populárů pocházeli z římské nobility a tedy pouze

vystupovali jako zastánci lidu, díky němuž získávali politickou moc. Stejně tak je nutno říci, že v antickém Římě neexistovalo nic jako strany a proto si nelze představit optimáty a populáry jako dvě soupeřící strany. Spíše v tom lze spatřit převládající politické proudy uvnitř římské politiky (Christ 2010: 126-127).

Samotný termín populismus vychází z latinského *populus*, tedy lid. Odborné encyklopedie jej stroze charakterizují jako postoj, který znamená „odvolávání se k lidu, většinou proti elitě, často také proti outsiderům a cizincům“ (Miller, 2000: 382), ale populismus sám o sobě může dosahovat různých forem. Nesmíme zapomenout, že ač je to na papíře pouze termín, v praxi je mnohem dynamičtější. Samotné vytváření opatření ku prospěchu lidu se může velmi jednoduše proměnit v populistickou demokracii (Canovan, 2000: 382). Tu si lze představit jako politiku přátelskou k masám, ale nepřátelskou k politické reprezentaci. Příkladem mohou být institucionální opatření typu referend o některých zákonech, kdy hlas lidu může přehlasovat zastupitele, které si lid zvolil. Jak uvádí Blackwellova encyklopedie politického myšlení, další možnou formou populistické demokracie je také možnost lidových iniciativ, jejichž prostřednictvím lze obejít zastupitelský sbor a lze tak iniciovat návrhy zákonů, o kterých se bude dále hlasovat v referendu. Další ukázkou formy lidové demokracie by mohlo být právo odvolání zvoleného zástupce v případě, že s ním a s jeho prací nejsou voliči spokojeni (Canovan, 2000: 382).

Všechny výše jmenované možnosti přímého vstupu občana do politiky (jako je referendum, občanská iniciativa nebo právo na odvolání zvoleného zástupce) jsou jedny z nejčistších forem přímé demokracie. Samozřejmě v rámci demokratických pravidel je nasnadě, aby existovaly. Podle Dahla a jeho teoretického modelu polyarchie je velká

participace občanů zajištěním kvalitnější demokracie (Dahl, 2001: 102), na druhou stranu je třeba si uvědomit nebezpečí, které skýtá tato velká participace lidu v případě, že jí bude umožňovat populistická vláda. Pak budou výše zmíněné formy demokratické participace jenom nástrojem vládnoucích elit, které se budou snažit obejít volené zástupce. To je ale zmíněné „kouzlo“ populismu. Tváří se jako ta nejlepší možnost pro lid, protože kdo by nechtěl referendum, kdo by nechtěl sám rozhodovat. Nemusíme chodit ani tak daleko – příkladem populistického jednání může být změna volby prezidenta v České republice. Všichni odborníci i politici i odborná veřejnost vědí, že v systému parlamentní demokracie, kdy většina moci je právě v rukou parlamentu a prezident nemá tolik pravomocí a odpovědnost vůči lidu žádnou (pouze morální, ale ne tu zákonnou a ústavní), není vhodné a ani nezbytné, aby byl volen přímo. Ale z lidu vyšel požadavek, že si přeje účastnit se přímo volby prezidenta. Lidé si hlavu státu chtějí vybrat, a tak se kvůli lidu změní volba hlasování prezidenta. Na první pohled (i pro laika) musí být jasné, že se jedná o naprosto ukázkové populistické rozhodnutí.

Výzkumu populismu se věnuje například Margaret Canovanová, která uvádí, že populismus byl po dlouhou dobu vědci a intelektuály odmítán jako koncept, kterým by se věda, popřípadě politická věda, měla zabývat. Dá se říci, že po dlouhou dobu byl v jakési ilegalitě podobně jako dříve nacionalismus. V posledních letech se ovšem problematika populismu u politických aktérů dostává do popředí zájmu badatelů (Canovan, 2004: 241).

Podle Bena Stanleyho prochází v posledních letech pojem populismus mnoha diskuzemi, které jsou charakterizovány svou nejasností. Podle něj se populismus v těchto diskuzích pohybuje jako pojem popisující styl politiky, syndrom politiky nebo jako doktrína. Podle

Stanleyho se objevují pochybnosti ohledně pojmu samotného, protože může působit až příliš vágně než aby nám mohl říct cokoli o samotné politice. „Populismus můžeme považovat za tenkou ideologii, která i přes své omezené analytické použití představuje zřetelný soubor představ o politice, které jsou v interakci se zavedenými ideovými tradicemi plnohodnotných ideologií“ (Stanley, 2008: 95).

Populismus je zřetelný pojem, který dopomáhá pochopit charakter politické strany. Podle Stanleyho můžeme považovat populismus za ideologii především v tom, že vyjadřuje určitý způsob výkladu politiky a jejích specifických interakcí. Tenká povaha znamená, že není schopen předložit kompletní a rozsáhlý program pro řešení zásadních politických otázek. Populismus můžeme považovat za produkt interakce mezi elitami a lidem. Stanley staví do protikladu zájmy vládnoucí elity se zájmy lidu a říká, že projevem takového protikladu je právě populismus. Logika populismu spočívá ve snaze plnit požadavky různých společenských skupin a tím odvrátit nepřátelství a nespokojenost (Stanley, 2008: 96).

Margaret Canovan tvrdí, že přinejmenším čtyři aspekty bádání o populismu se dají podrobit teoretickému zkoumání. Zaprvé se jedná o metodologickou stránku problému spočívající již v samotné identifikaci populismu. Zadruhé se jedná o teoretický pohled na vztah populismu a demokratického politického řádu. Zatřetí, zda existuje možnost zakotvit výrazný populismus na poli ideologickém a začtvrté otázky spojené s člověkem, jakožto základním konceptem, s kterým populismus pracuje. Margaret Canovan se ve své práci zabývá těmito teoretickými okruhy spojenými s populismem obšírněji, avšak já se pokusím alespoň ve zkratce přiblížit, jak autorka nad těmito tématy v teoretické rovině přemýšlí. Margaret Canovan je považována za jednu z předních

odbornic, co se týče teoretického vymezení populismu, tudíž myslím, že je pohled na její vidění populismu z teoretického hlediska přinejmenším zajímavý (Canovan, 2004: 241-242).

Otázka spojená s prvním aspektem zní, co můžeme považovat za populismus a jaké vykazuje znaky. Podle Paula Taggarta za populismus můžeme označit sadu chování, která je široce ukotvena na pravé straně politického spektra, a která se objevila v mnoha již zaběhlých liberálních demokraciích, v protikladu vůči existujícím stranám a běžným formám politického chování (Taggart dle Canovan, 2004: 242). Typicky populistická rétorika míří proti etablovaným proudům a zdůrazňuje, že bude reprezentovat zájmy lidí. Nejčastěji je taková rétorika zaměřena proti "sebezahleděným politikům" a "politicky korektním intelektuálům". Strategie, kterou tyto subjekty poté volí, se odvíjí od lokálních aspektů, a sice od toho proti komu se vymezuje, a v jakých podmínkách působí. Taková forma boje proti establishmentu bývá často nazývána jako nový populismus. Jejich tradičními nástroji je prosazování referend, obcházení rozhodnutí politických elit a nechávání zásadních rozhodnutí na veřejnosti (Canovan, 2004: 242).

Co se týče druhého aspektu, tak populistická hnutí výrazně hlásají demokracii, ovšem v její čisté podobě. Jelikož podle jejich názoru by skutečně měla být demokracie vládou lidu. Jedině forma demokracie prostřednictvím lidu, která prosazuje její vůli, je jediná ospravedlnitelná. Margaret Canovan pak spojuje vztah demokracie a populismu především s tzv. „two-strand theory of democracy“, která pracuje s představou populismu jako jedním z pilířů demokracie (vedle pilíře liberálního) (Canovan, 2004: 244). V rámci třetího aspektu, který jsem zmínil výše, Margaret Canovan tvrdí, že existuje zásadní mezera na ideologické škále, kterou může právě moderní populistická teorie zaplnit. V rámci

čtvrtého aspektu pak Margaret Canovan především řeší problematiku pojmu „People“, který můžeme chápat různými pohledy a je to zajímavé z hlediska populismu, pro nějž to je z logiky věci primární koncept. Ovšem samotná populistická uskupení si tyto otázky, co to vůbec to „People“ je, nekladou (Canovan, 2004: 244-247).

Rád bych se ještě ale zastavil u minimalistické definice a charakteristiky naprosto zásadního pojmu, se kterým pracuje. Pokud tato definice říká, že „populismus je druhem vzpoury proti zavedeným strukturám elit ve jménu lidu (Canovan, 1999: 3), pak je třeba si uvědomit, co je myšleno pod pojmem „lid“ („people“). Na první pohled banální otázka, ale lid můžeme chápat ve třech významech: 1. jsou to lidé jako suverenita, 2. lidé jako národ, a 3. nebo „obyčejní lidé“ v protikladu k vládnoucím elitám. Na druhou stranu, pokud se na problematiku definování podíváme z čistě liberálního hlediska, tak lid je tvořen jednotlivými osobnostmi (Canovan, 2004: 248). Pak vyvstává otázka, jak „ve jménu lidu“ vytvářet nějaké politiky, jak moc mohou být poplatné tomuto lidu, když se jedná o specifické jedince se specifickými názory, a jak silnou pozici má tento lid rozdrobený na jednotlivé občany při reflexi názorů jednotlivými vládními politikami.

Podle Stanleyho se populismus v posledních letech stává součástí hlavního proudu politiky (Stanley, 2008: 96). Jde v podstatě o hájení zájmů obyčejného člověka proti privilegovaným elitám (Acemoglu; Egorov; Sonin, 2011: 1). Populismu nahrává také vysoká míra nerovností ve společnosti, Egorov, Sonin a Acemoglu přidávají několik proměnných, které ukazují, v jakých podmínkách se bude populismu dařit: Zaprvé – populistická politika se objevuje v případech, kdy je šance na znovuzvolení politiků nízká a oni tak přebírají populistická témata. Zadruhé – populistická politika je pravděpodobnější v pravém

ideologickém spektru. Zatřetí – populismus vzniká častěji v polarizovaných společnostech. Začtvrté je sklon k populismu zřejmý v případech, kdy dostávají voliči málo informací o jiných stranách. Zapáté – sklon k populismu je větší, pokud je ve společnosti větší nejistota ohledně zavedených politiků. Zašesté – u politiků, kteří podle Acemoglu „myslí více na budoucnost“ je pravděpodobnost sklonu k populismu mnohem větší, protože se snaží získat výhodu při volbách. Zasedmé – pokud se jedná o slabou demokracii, která má sklon např. ke korupci, je populismus ve společnosti mnohem více možný Acemoglu; Egorov; Sonin, 2011: 3).

Současnému fenoménu populismu v Evropě se věnoval i Paul Taggart. Podle Taggarta je populismus rysem reprezentativní politiky a současná Evropa mu poskytuje „úrodnou půdu“ (Taggart, 2004: 269). V celé Evropě jsme svědky řady forem toho, co lze považovat za populistické mobilizace. Žádné z nich nejsou „pouze populistické“, ale jsou to spíše různé formy mobilizace, které mají silné populistické rysy (Taggart, 2004: 270). Podle mého je nepochybné, že velká část euroskeptických formací je zároveň populistická. To, že euroskepticismus a populismus kráčí ruku v ruce, dokládá i Taggart, který tvrdí, že fenomén euroskepticismu je marginální, ale všudypřítomný téměř v celé EU, tedy i v nových členských státech, které přistoupily v letech 2004 a dokonce i v kandidátských zemích. Stejně tak jej v těchto zemích doprovází populismus, protože euroskepticismus vyplňuje potencionální mezeru v ideologické poptávce voličů (Taggart, 2004: 270).

Když se podle Taggarta objeví populismus, tak vypadá velmi kvalitně. Populističtí politici, hnutí nebo strany vznikají a rychle rostou a získávají na svou stranu pozornost. To má svá negativa, je totiž velmi

obtížné udržet tuto dynamiku, a proto obvykle poté tyto strany velmi rychle slábnou (Taggart, 2004: 270).

V současné Evropě je nejvíce viditelná přítomnost populismu na krajně pravicovém křídle politického spektra, kde se prolíná s protiimigrantskými postoji a odporem vůči daňovému a etnickému regionalismu. Skupina malých stran tak získala malý, i když pevně zakotvený prostor pro získávání politických bodů potřebných k volebnímu úspěchu. Kvůli historické fašistické zkušenosti však panuje v evropských podmínkách jistý opatrný přístup ke stranám na krajní pravici, a sice z důvodu panujících obav ze spojení s neofašismem. Právě spojení s neofašismem nám ale může ukázat mnoho o kořenech populismu napříč Evropou. Tento fakt je dán tím, že linii neofašistických myšlenek lze v rodokmenu krajně pravicových evropských stran mnohem lépe vysledovat (Taggart, 2004: 270 – 271).

Jedním z hlavních znaků, kterak se populismus projevuje v současné Evropě, je nárůst protiimigrantských politik. S rozvojem Evropské unie a otevíráním hranic v posledních deseti letech se ukazuje rostoucí tendence migrace lidí v tomto prostoru a to především do zemí, které skýtají široký pracovní trh a možnost uplatnění lidského potenciálu. Ať už jsou to země jako Francie, Německo nebo Velká Británie, tak sem ale můžeme zařadit po dlouhou dobu imigraci nakloněné Nizozemí, které přijímalo značnou část lidí, které sem migrovali (ať už za prací nebo celkově za ideou lepšího života). V poslední době se ale postupně zvyšuje nenávisť vůči migrantům a přistěhovalcům. Hlavním argumentem občanů je nedostatek práce, protože pracovní místa jsou obsazena právě těmito přistěhovalci. Tato nespokojenost ale skýtá zásadní prostor pro populistické kroky, řešení a rozhodnutí. Potenciál prvních náznaků nelibosti přerůstající v nesnášenlivost vůči imigrantům nabízí prostor pro

změnu politiky multikulturalismu k cestě pravicového populismu. Jeho rétorika se pak opírá o principy konzervativního pohledu na národ, vyzdvihování kvalit „domorodých“ občanů, ukazuje základy tradic státu a nebezpečí jejich nabourání nebo zničení (to především souvisí s vnášením prvků jiných náboženství na území daného státu) a podobně (Veenkamp, 2011: 185-188).

2. Euroskepticismus

O vzniku euroskepticismu, či o formě institucionalizované opozice vůči myšlence evropské integrace, kterou ztělesňuje Evropská unie, můžeme hovořit až od chvíle, kdy se spíše ekonomicky zaměřená Evropské společenství (dále jen ES) transformovalo do podoby Evropské unie. EU získala podepsáním Maastrichtské smlouvy, stejně tak jako jejích pozdějších úprav, jasnou politickou rovinu. Nemůžeme ovšem tvrdit, že by myšlenka odporu vůči evropské integraci byla nová či se objevila až v souvislosti s transformací ES do EU. Euroskeptické myšlenky, můžeme-li je takto nazývat, zastávalo například dánské Lidové hnutí proti ES, které vzniklo již v sedmdesátých letech. Petr Kaniok ovšem uvádí, že v počáteční fázi evropské integrace nebyly myšlenky euroskepticismu stranicky aktivní ani atraktivní. Stranicky atraktivní začaly být euroskeptické myšlenky až v souvislosti s rozvinutím zřetelné politické roviny, ke které došlo právě v souvislosti s již zmíněnou transformací. Petr Kaniok dále uvádí, že překážkou pro rozvinutí nějaké širší formy skepse vůči evropské integraci byla i absence přímých voleb do Evropského parlamentu. První přímé volby do Evropského parlamentu se konaly až roku 1979 a předtím poslance delegovaly národní parlamenty. V případě, že euroskeptické subjekty v této době existovaly, neměly šanci získat v Evropském parlamentu zastoupení, a tím se přímo účastnit politického boje. Fungování euroskeptiků na půdě

Evropského parlamentu bylo na počátku osmdesátých let vnímáno jako extrémistické. Do značné míry za to může zřejmě fakt, že první formací, která sdružovala na půdě Evropského parlamentu euroskeptické poslance, byla Technická koordinační skupina, která sdružovala poměrně nesourodé skupiny, a byli v ní zastoupeni například italsí Radikálové.¹ Euroskepticismus v tomto období neměl na půdě parlamentu v podstatě žádnou odezvu a byl prezentován především ve vystoupeních jednotlivých poslanců z různých formací. Nemůžeme proto říci, že by existovaly nějaké euroskeptické frakce. Petr Kaniok uvádí, že posledním faktorem, který ovlivnil, až pozdější objevení euroskepticismu byl fakt, že původní země, které se účastnily počátečních fází integračního procesu, byly poměrně koherentní a až s rostoucím počtem členských států se komunita heterogenizovala. Tato heterogenizace podle Kanioka vedla k další politizaci integrace a k rostoucímu počtu třecích ploch. Z nejpodstatnějších faktorů, které buď podnítily, nebo urychlily vznik a vývoj euroskeptických formací, lze jmenovat tedy hlavně zavedení přímých voleb do Evropského parlamentu, důraz na politickou integraci a nárůst počtu členských zemí, který zvýšil počet třecích ploch (Kaniok, 2006: 9 – 10; Kaniok, 2005b: 418 - 419).

Paul Taggart se zabývá reprezentativní politikou v západních a východních zemích Evropy, v této souvislosti zmiňuje reflexi euroskepticismu v reprezentativní politice, důvodem pro vznik euroskepticismu je pojem demokratického deficitu. Euroskeptici vidí

¹ Italská Radikální strana měla spíše charakter federace různých hnutí a skupin, které působili povětšinou regionálně, neměla jednotnou ideologii ani se nedala považovat za klasickou institucionalizovanou stranu. Soustředila se například na otázku rozvodů, interrupcí, působila antiklerikalisticky a antimilitaristicky. Strana se soustředila na konfrontační politiku a vybočovala z konvenční politické agendy. Později změnila svůj název na Transnacionální radikální stranu (Strmiska, 1995: 53 – 54).

řešení problému demokratického deficitu v posílení národních institucí na úkor evropských (Taggart, 2004: 277).

Podle Taggarta se Evropská unie pomalu proměňuje, pomalu přebírá agendu národních států (společná měna, zahraniční politika, justice), v tomto ohledu nahrává euroskeptickému populismu, který se snaží toto směřování omezit a vyslyšet tak stále silnější tendence v populaci národních států (Taggart, 2004: 277). Ve členských i kandidátských zemích Evropské unie se euroskepticismus objevuje ve všech zavedených stranických systémech. Populismus je reakcí proti reprezentativní politice a často využívá suverenitu státu jako hlavní argument.

Na počátku této části je třeba říci, že nemáme jednotnou definici euroskepticismu, ale o uchopení tohoto pojmu se pokouší více autorů. Nejspíše prvním, kdo tento pojem začal používat v akademické práci, byl právě Paul Taggart, který jej v roce 1998 definoval jako: „vyjádření myšlenky kvalifikované opozice, stejně jako myšlenku obsahující nekvalifikovanou a celkovou opozici vůči procesu evropské integrace“ (Taggart dle Kaniok 2005a: 153). Stejný autor se později s kolegou Szczerbiakem pustili do rozpracování své definice a rozšířili svůj koncept o rozdělení euroskepticismu na tvrdý a měkký. Tvrdý euroskepticismus definovali jako zásadní odpor vůči evropské integraci, který stranu nutí k požadavku vyvést svou zemi z Evropské unie. Tyto strany jsou podle zmíněných autorů proti evropské integraci jako takové, v podobě, v jaké v dané době existuje. Měkký euroskepticismus pak definují jako politiku, kdy strana není zaměřena přímo proti projektu evropské integrace jako takovému ani proti EU, ale nesouhlasí s jednou či více politickými oblastmi a tvoří tedy kvalifikovanou opozici (Taggart – Szczerbiak, 2003: 6).

Nicméně takovéto rozdělení na měkký a tvrdý euroskepticismus vyvolalo řadu reakcí. Petr Kaniok například uvádí, že přílišná šíře měkkého euroskepticismu v jejich vymezení vedla k zařazení do této kategorie i v postoji k EU zcela nesrovnatelné strany. Autoři například do této kategorie zařadili naši českou ODS a maďarský Fidesz. Obě tyto strany za svého vládního působení směřovaly své země k EU. Ovšem do této kategorie zahrnuli i republikány Miroslava Sládka nebo Slovenskou národní stranu, kteří vystupovali nesouhlasně a proti evropské integraci. Jako příklady tvrdé formy euroskepticismu uvedli autoři strany, jejichž identita byla založena pouze a výhradně na mobilizaci vůči EU (Kopeček, 2004: 242).

Jak uvádí Petr Kaniok, pod tíhou kritiky přistoupili Taggart se Szczerbiakem k revizi své koncepce. Reakci na tuto koncepci totiž publikovala dvojice Petr Kopecký a Casse Mudde. Kopecký a Mudde nesouhlasili s příliš širokým vymezením měkkého euroskepticismu a tvrdili, že je možné do něj zahrnout téměř jakýkoli nesouhlas s EU a s jejími politikami. V souvislosti s tvrdým euroskepticismem zase vznesli námitku, že Taggartova a Szczerbiakova koncepce klade přílišný důraz na členství v EU. Podle Kopeckého a Muddeho není požadavek na vystoupení z EU klíčovým faktorem, který by dělil euroskeptiky na měkké a tvrdé. Navrhli tedy klást důraz na dva atributy. Prvním byl přesun suverenity z národních států směrem k EU a druhým další rozšiřování suverenity EU. Tato dvě kritéria rozdělují podle Kopeckého a Muddeho euroskeptiky do čtyř kategorií na:

a) euroentuziasty, kteří podporují, jak přesun suverenity k EU, tak mocenský transfer,

b) europragmatiky, kteří souhlasí s dalším nárůstem kompetencí EU, ale nesouhlasí s mocenským transferem,

c) euroskeptiky, kteří podporují evropskou integraci, ale nesouhlasí s dnešní trajektorií EU, souhlasí tedy s přesunem kompetencí, ale nikoli s nárůstem suverenity EU,

d) euroodmítače, kteří nesouhlasí s ideou evropské integrace a odmítají i dnešní trajektorii EU.

Toto dvojdimenzionální pojetí euroskepticismu vyvolalo další reakce a další typologie (Kopecký – Mudde dle Kaniok 2005: 154 a Kaniok 2006: 15 – 16).

Taggart se Szczerbiakem změnili svou koncepci pod vlivem kritiky a pružně reagovali na Kopeckého s Muddem. Jak uvádí, upouští v případě oddělení tvrdého euroskepticismu od měkkého na základě požadavku na vystoupení země z EU a pracují s jiným kritériem. Tímto kritériem je podpora přesunu moci a suverenity směrem od členských států k nadnárodním celkům. Měkký euroskepticismus je tedy nově definován jako takový, ve kterém sice schází nějaká principiální opozice vůči EU, ale nachází se zde odpor vůči směřování EU, jehož průvodním znakem je přesouvání kompetencí a suverenity směrem od národního státu a jejich nárůst u EU. Tvrdý euroskepticismus nově definovali jako elementární odpor proti evropské integraci, jehož průvodním znakem je odmítnutí přesunu moci od národního státu k nadnárodnímu společenství (Taggart – Szczerbiak, 2003: 12).

V další práci tvrdí, že měkký euroskepticismus spočívá v podmíněné a kvalifikované opozici k evropské integraci, která může mít podobu například taktického euroskepticismu či národně orientovaného euroskepticismu, i když tyto dvě formy se podle nich často překrývají. Taktický euroskepticismus je výsledkem opozice k opatřením, jejichž účelem je hlubší ekonomická a politická integrace anebo ke konkrétní

výstupní politice či opatření EU. Takový postoj ovšem podle autorů nebrání takovým stranám vyjádřit širší podporu pro samotný projekt integrace, pouze je staví do opozice proti jimi předeslanému problému. Autoři tvrdí, že jedním z takových problému bylo (a možná stále je) společná měna - Euro, které se stalo pro strany v národních státech citlivým tématem a posunulo některé z nich do pozice měkkého euroskepticismu. Naopak, mluví-li o národně orientovaném euroskepticismu, mají na mysli strany, jejichž program je v praxi kompatibilní s myšlenkou evropské integrace, ovšem tyto strany se mohou stavět do pozice hájitelky národních zájmů, aby doma získaly politické body. Tento podtyp měkkého euroskepticismu má podle autorů značné zastoupení v nově přistoupivších či kandidátských státech (Taggart – Szczerbiak, 2004: 4).

Dalším, kdo se věnoval typologii euroskepticismu, byl Chris Flood, který rozdělil strany podle postoje k evropské integraci do šesti kategorií. První jeho kategorií jsou maximalisté, kteří aktivně stojí o rychlou integraci, buď celého systému anebo některé z dílčích politik. Druhou kategorií tvoří reformisté, kteří stojí o konstruktivní zapojení se do reformy, protože je nezbytná a nutná. Třetí kategorií jsou gradualisté, kteří podporují integraci systému nebo jeho dílčí politiky, ovšem pro ně je tato integrace postupným a řízeným procesem. Naopak minimalisté jako další kategorie odmítají jakékoli další prohlubování integrace, ale akceptují současný stav. Revizionisté pak požadují jakýsi návrat zpět do období před přijetím nějaké smlouvy nebo aplikací nějaké politiky. A nejvíce negativní jsou euroodmítači, kteří stojí proti jakékoli participaci své země na některé z politik či institucí integrace. Petr Kaniok uvádí, že Chris Flood se důsledně vyhýbá užívání termínu euroskepticismus (Flood dle Kaniok 2006: 17; Kaniok 2005a: 155).

Samostatnou typologii nám nabízí Nicola Conti, jehož typologie je stejně jako Floodova určitou variací na Taggarta se Szczerbiakem. Pro výzkum euroskepticismu jsou zajímavé ovšem pouze dvě kategorie, a ty jsou stejné jako u Taggarta a Szczerbiaka, Ovšem Conti definuje i pozitivní postoje vůči EU. Jako pozitivní definuje funkční europeanismus, identitární europeanismus a neutrální postoj. Identitární europeanismus je principiální podporou evropské integrace a požaduje pokračování přesunu dalších kompetencí z národní na supranacionální úroveň, míří k federální Evropě a tato idea je pro něj důležitější než přínos a užitek pro národní stát. Funkční europeanismus oproti tomu identitárnímu chápe integraci jako proces sloužící ku prospěchu národním státům či stranickým zájmům. Nezpochybňuje pokračování evropské integrace, protože chápe, integraci jako možnost sloužit zájmům národního státu nebo cílům strany jako je například modernizace země, ekonomická stabilita. Taková strana bude podporovat integraci, dokud se nedostane do střetu s národními zájmy. Poslední jmenovaný je jakýmsi středem mezi europeanismem a euroskepticismem. Strana s neutrálním přístupem se vůbec či jen minimálně zabývá evropskou integrační politikou a v jejím programu či v projevech jejích zástupců se věnuje EU a integraci. Jak jsem již uvedl, Conti rozdělil euroskepticismus stejně jako jeho předchůdci na měkký a tvrdý (Conti dle Kaniok, 2006: 18 – 19).

Contiho definuje tvrdý euroskepticismus jako ten nejvíce negativní postoj, jaký lze vůči evropské integraci zaujmout. Tento proces je odmítnut jako celek nebo jsou zpochybňovány celé jeho dosavadní výsledky. Tvrdě euroskeptické strany často zcela odmítají EU a žádají její nahrazení nějakou alternativní formou a považují pokus o reformu současného stavu za nedostačující. Zpochybňují legitimitu EU. Stejně

tak je logickým vyústěním jejich postoje požadavek na vystoupení z EU, nebo na rozsáhlé zpětné přenesení suverenity a kompetencí směrem od EU k národním státům. Pouze taková radikální změna trajektorie by mohla pomoci k zachování EU. Conti zde také definuje jazyk, jakým se tvrdě euroskeptické strany snaží hovořit. Ten je založený na protestu, je tedy výrazně negativistický. Jejich opozice vůči evropské integraci a EU je principiální (Conti dle Kaniok, 2005a: 155).

Měkký egocentrismus definuje Conti jako takový, ve kterém se nejedná o principiální odmítnutí myšlenky evropské integrace, ale jde spíše o výraz nesouhlasu s některým z výstupů politiky EU. Může se zde jednat o nesouhlas s nějakou konkrétní politikou či institucionální nastavení, případně se strana domnívá, že má evropská integrace negativní dopad na domácí politiku. Pro strany spadající do této kategorie je prvoplánový národní nebo stranický zájem, který je v tuto chvíli v rozporu se zájmem EU. Jazyk měkce euroskeptické strany je orientovaný na dosažení konkrétního cíle, tedy připouští případnou reformu a snaží se k ní být konstruktivním partnerem tím, že kritizuje dané nedostatky. Stejně tak je měkký euroskepticismus daleko méně radikální. Contiho odlišení měkkého euroskepticismu a funkčního europeanismu udělalo obě kategorie vzájemně prostupnými a nevylučuje možnost přesunutí strany z jedné kategorie do druhé, což by odráželo jejich pragmatický přístup k integraci (Conti dle Kaniok, 2005: 155). Tvrdý euroskepticismus a identitární europeanismus naproti tomu stojí na principiálních základech a je proto velmi nepravděpodobné, že by došlo k nějakému posunu stran z těchto kategorií. Tyto strany jsou mnohem více ideologicky zaměřené. Lubomír Kopeček soudí, že právě Contiho dělení je nejlépe využitelné pro naše podmínky (Kopeček 2005a: 248 - 249).

Strany, které se staví do určité formy opozice vůči evropské integraci, můžeme vidět po celé Evropě a je nepochybně na místě konstatovat, že jich je celá řada. Otázkou ovšem je, do jaké míry jsou takovéto myšlenky důležité, relevantní a hluboko zakořeněné ve stranickém programu. Autorem typologie „míry“ je již zmiňovaný Paul Taggart, který zahrnul do euroskepticismu tři různé formy odporu vůči evropské integraci. První formou je úplné odmítnutí myšlenky na evropskou integraci a EU jako celku, druhou formou je odmítnutí EU jakožto formy integrace z důvodu příliš širokého rozsahu, a třetí jako odmítnutí evropské integrace jako příliš společensko-ekonomicky či prostorově vymezeného projektu. Co do stranicky vymezeného euroskepticismu vymezil Taggart čtyři základní varianty projevování: a) monotematické protievropské strany, b) protestní strany, jež přijaly euroskepticismus, c) strany participující na systému, které zastávají euroskeptický postoj, d) frakce zastávající euroskeptické myšlenky uvnitř stran participujících na systému (Kaniok, 2006: 10).

Mluví-li Taggart a Szczerbiak o případě monotematických protievropských stran, užívá termín „single-issue anti-EU party“, které jsou zaměřeny hlavně na odpor vůči EU. Takové strany jsou podle něj většinou tvrdě euroskeptické a mobilizují proti jednomu danému problému, který je pro ně bytostně důležitý. Takovou formu odporu podle Taggarta nelze nazvat konstruktivní a kvalifikovanou opozicí (Taggart-Szczerbiak, 2004: 3-4). Petr Kaniok dodává, že byt jsou tyto strany poměrně dost různorodé a liší se v mnoha faktorech, dá se u nich nalézt několik společných znaků. Takovýmto znakem je například silná kritika a skeps e vůči EU, která vede až k požadavku opuštění unie. Druhým aspektem je, že tyto strany spoléhají spíše na mobilizační faktor, kdy jsou pro ně volby do národních parlamentů až druhořadé či marginální a

primárně se soustředí na volby do Evropského parlamentu. Kaniok uvádí, že tyto strany jsou obtížně zařaditelné na škále levice-pravice a i svou strukturou nepřipomínají běžnou politickou stranu (Taggart – Szczerbiak, 2004: 3 – 4, Kaniok; 2006:11).

Petr Kaniok dále hovoří o skupině stran, kterou nazývá stranami druhé ideologie, ve kterých je euroskepse důležitá součást jejich programu. Tato skupina stran se sice v Taggartově dělení nevyskytuje, ale Kaniok tvrdí, že se tyto strany v rámci systémů členských zemí vyskytují. Znakem tohoto typu stran je, že euroskepse zde tvoří tak důležitou část stranického programu, že je až rovná primární ideologii dané strany. Jako příklad těchto stran zvolil Kaniok dvě švédské strany a to Stranu životního prostředí – Zelené a Levicovou stranu. Podle něj je na těchto příkladech dobře vidět, že ačkoli obě vznikly primárně za jiným účelem, tedy jejich hlavní ideologií je v případě Zelených environmentalismus a v případě Levicové strany socialismus, v návaznosti na vývoj integrační procesu až později přijali myšlenky euroskepticismu jako důležitou součást stranického programu. Podle Kanioka ovšem je podmínkou či předpokladem pro vznik tohoto typu stran zřetelná politická fragmentace společnosti daného státu, která dovoluje učinit z evropské integrace stěžejní téma. Tyto strany pak mohou plnit částečně roli single-issue strany, protože ve volbách do Evropského parlamentu přitahují na téma evropské integrace i voliče jiných stran, kteří by se pro danou stranu na základě primární ideologie možná nerozhodli (Kaniok 2006: 12).

Kaniok uvádí svůj třetí typ, do kterého řadí strany, které jsou v praxi označovány jako euroskeptické, ale téma evropské integrace pro ně nehraje dominantní roli. Říká, že užije-li Taggartovu typologii, jednalo by se o typ stran, které přijali euroskeptici postoj, či stran participujících

na systému zastávajících euroskeptické názory. Pro tento typ stran není euroskeptický postoj primárním a dominantním důvodem existence a ani netvoří stěžejní část jejich programu. Tyto strany tvoří logicky poměrně široké spektrum a proto jej Kaniok rozčlenil podrobněji. Jednak na protestní strany, pro které je opozice vůči EU logickým vyústěním jejich politické praxe, sem by se dala zařadit podle Kanioka valná většina populistických stran. Za druhé to jsou strany, které inklinují k extremismu nebo jsou extremistické a pro které je EU jako symbol a zastánce demokracie logickým nepřítelem. A za třetí strany, které aktivně participují na systému, ovšem vidí v opozici proti evropské integraci šanci rozšířit si voličské spektrum a mají v rámci stranické ideologie a programu v tomto případě volný prostor. Jako příklad uvádí ODS v období, kdy se nacházela v opozici (Kaniok 2006: 12 – 13).

Laure Neumayer se ve článku Euroskepticismus jako politická značka: Využití záležitostí Evropské unie v politické soutěži uvnitř nových členských států zaobírá faktem, že opozice vůči EU se v nových členských státech stala voličsky atraktivním faktorem, který začaly strany reflektovat. Po pádu komunistických režimů na počátku 90. let byla podpora evropské integrace podmínkou pro možnou účast v politické soutěži. Proevropský postoj byl pro strany pravidlem. V případě porušení tohoto pravidla hrozilo vyobcování z politické hry pro „zločin“ anti-evropeizmu. Výsledkem této tendence byl vznik kategorií, jako je například eurorealismus. Tyto kategorie vznikly proto, aby byly určitou formou alternativy k europozitivistickému přístupu v postkomunistických zemích, ale aby na sebe zároveň nevrhaly špatné světlo. Neumayer uvádí například tehdejšího vůdce polského Hnutí za obnovu Polska Jana Olszewského, který rozlišoval tři přístupy k evropské integraci: jednak naivní euroenthusiasty, kteří se chtěli připojit k EU tak rychle, jak to jen

půjde a za jakoukoli cenu, za druhé euroskeptické národní religionisty, které popsal tak, že se cítí být ohroženi liberální EU a jako poslední kategorií, do které zařadil i svou vlastní stranu, zvolil pragmatické eurorealisty, kteří podle něj chtějí vidět EU takovou, jaká skutečně je, a chtějí se chopit příležitosti ovšem v mezích reality. V těchto počátečních 90. letech se záležitosti evropské unie nacházely na okraji politického zájmu. Změna nastala po zahájení přístupových rozhovorů, kdy směrnice EU začaly více a více ovlivňovat domácí realie v kandidátských zemích. Zejména v období, kdy se země připravovaly na referendum o vstupu do EU, bylo téma evropské integrace zpolitizováno natolik, že eurorealismus stál mezi kritikou EU a snahou získat co nejširší podporu pro kladný výsledek referend. Evropské záležitosti se v období 90. let staly v kandidátských zemích podle Neumayera nástrojem štěpných linií v jednotlivých státech pro vyloučení či začlenění do politického boje a pro vyznačení rozdílu mezi jednotlivými aktéry (Neumayer, 2008: 142 – 143).

3. Vybrané pravicové strany

3. 1 Občanská demokratická strana

První z vybraných pravicových stran, na kterých jsem se rozhodl ukázat prvky populismu a euroskepticismu, je Občanská demokratická strana. Samozřejmě v politickém systému České republiky existují nově vzniklé pravicové strany, které se objevily před posledními volbami do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, nicméně kritériem pro výběr stran v této práci je jejich etablovanost v systému, což Věci veřejné nebo TOP 09 svým krátkodobým působením na české politické scéně nesplňují. Po krátkém exkurzu do vývoje ODS pak na jejím programu a

působení ukáží, které z principů a stanov odpovídají právě zmíněným dvěma fenoménům.

Konzervativně liberální Občanská demokratická strana je dlouhodobě nejsilnější pravicovou stranou v českém politickém systému. Už od počátku devadesátých let utvářela českou politiku a celý proces ekonomické transformace v České republice byl spojován právě s touto stranou. Jako vládní strana obsadila post premiéra v letech 1992, 1997 a i v současné době je premiérem člen ODS, ačkoli volby do Poslanecké sněmovny vyhrála levice, ale vládne pravicová koalice. Na stranu a její činnost měl od jejího vzniku velký vliv její zakladatel a dlouhodobý předseda Václav Klaus. V roce 1997 způsobily spory uvnitř strany spolu s finančními skandály pád vlády. ODS se pak přesunula do opozice a došlo k jejímu vnitřnímu rozdělení. I přes prvotní pokles voličské základny si Občanská demokratická strana dokázala udržet pozici nejsilnější pravicové strany (Cabada; Šanc, 2005: 184).

ODS považuje sebe sama za klasickou pravicovou stranu. Toto tvrzení opírá hlavně o své konzervativní stanovky a také přidává řadu liberálních principů spolu se silným pragmatismem. Základem, o který se celá strana opírá, jsou takzvané čtyři poděbradské artikuly z roku 1998. Body vypadají následovně: 1. nedotknutelné soukromí, 2. levný stát, 3. nezadlužená budoucnost a 4. solidarita odpovědných.² Důkazem „pravicovosti“ politiky jsou i další stanovky, na kterých je ODS založena. Patří sem respektování základní role rodiny ve společnosti, prosazování soukromého vlastnictví, osobní odpovědnosti, volného trhu a individuálních svobod. Požaduje levný, svým rozsahem omezený stát, silný pouze tam, kde je jeho úloha nezastupitelná. Na to navazuje i

² Poděbradské artikuly z roku 1998 (dostupné na: <http://www.ods.cz/politicky-program/podebradske-artikuly>, 10.10.2012).

požadavek zmírnění a redukce byrokratizace a státního aparátu (Cabada; Šanc, 2005: 190).

V zahraniční politice ODS klade důraz na „národní zájmy“, který se také projevuje ve vztahu k začleňování České republiky do různých mezinárodních organizací, nebo také i odmítavým postojem ke zpochybňování poválečného uspořádání (spor o dekrety prezidenta Beneše). ODS podporovala vstup ČR do EU i NATO. Ve vztahu k Evropské unii ale zastává ODS tzv. eurorealistický přístup. Je proti federalizaci Evropy a ztrátě národní identity. I přes výhrady k formě evropské integrace (např. odmítnutí Evropské ústavní smlouvy) ODS považuje členství ČR v EU za jedinou alternativu (Cabada; Šanc, 2005: 191).

Pro tuto práci ale bude stěžejní popsat právě vztah ODS k Evropské unii, protože zde přichází ten euroskeptický (pojmenování eurorealistický můžeme chápat jako jeho mírnější formu) pohled. Fungování ODS v rámci EU a ideové postoje vůči celé Evropské integraci rozebírá strana ve svém dokumentu *Vize 2020*, který je jakýmsi programem strany z dlouhodobější perspektivy a probírá i další mnohá témata, vedle toho evropského. Tento plán do budoucnosti je sborníkem osobních názorů významných členů ODS, mezi kterými je například europoslanec Jan Zahradil, současný ministr životního prostředí Tomáš Chalupa, předseda Výboru pro obranu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR Jan Vidím, bývalý ministr obrany Alexandr Vondra nebo bývalý předseda strany Mirek Topolánek. Tito a další zde vyjadřují vlastní pohled na Evropskou unii, který se prolíná se stanovami strany.³

³ Vize 2020, obsah (dostupné na: <http://www.vize2020.cz/docs/sbornik-cr-evropa-svet.pdf>, 10.10.2012).

Euroskepticismus strany tkví především v dlouhodobém přístupu strany k Evropské unii. Nejedná se o zcela nový postoj, který by vznikl v poledních pár letech, ale už od roku 1998 můžeme sledovat určité požadavky vůči EU a připomínky, které ODS navrhuje. Základní myšlenkou je důležitost zachování suverenity České republiky. V praxi to pak znamená odmítání určitého rozpuštění České republiky v rámci nadnárodních struktur EU (Havlík, 2009: 91). To je již v době, kdy celá republika a s ní i Občanská demokratická strana řeší co nejbližší časový termín pro vstup do Evropského společenství a v rámci těchto příprav si už vytváří postoj, kterým se vůči EU bude vymezovat.

Občanská demokratická strana tedy chápe členství v Evropské unii jako naprosto přirozenou a nezbytnou věc, nicméně nesouhlasí s některými principy, které v EU fungují. Tím hlavním, co straně vadí, je rozšiřování nadnárodních institucí – především Evropské komise a Evropského parlamentu. Jak píše v první části dokumentu Vize 2020 europoslanec Jan Zahradil, tak „ODS byla v evropské politice již od svého vzniku vždy stranou proevropskou, ale „antifederalistickou“. Podporovala vstup ČR do Evropské unie, zároveň považovala národní stát za základní kámen integračního procesu, a proto se stavěla proti neustálému přenosu pravomocí z úrovně národní na úroveň evropskou, proti posilování evropských nadnárodních institucí, proti centralizaci moci v Bruselu“ (Zahradil dle dokumentu Vize 2020).⁴

Na základě těchto postojů se ODS v rámci Evropského parlamentu přesunula z nadnárodní frakce *Evropské lidové strany* do nově vzniklé frakce pod názvem *Evropští konzervativci a reformisté*. Vedle ODS je zde také polská strana *Právo a Spravedlnost* a britská

⁴ ODS v Evropské unii, Jan Zahradil (dostupné na: <http://www.vize2020.cz/docs/sbornik-cr-evropa-svet.pdf>, 10.10.2012).

Konzervativní strana. Všechny sdílejí myšlenku flexibilní, otevřené a nefederalistické spolupráce v EU. Tyto strany jsou přesvědčeny, že právě vznik nefederalistické a přitom středo-pravicové frakce v Evropském parlamentu je pozitivním krokem pro evropskou demokracii. V březnu roku 2009 se k výše jmenovaným členským politickým stranám připojily další podobného smýšlení a stejných vizí směřování EU *Listina Dedecker* z Belgie *Red, zákonnost i spravedlivost* z Bulharska, *TB/LNNK* z Lotyšska⁵ a podepsaly Pražskou deklaraci, která je hlavním dokumentem o principech a fungování Evropské konzervativní a reformní skupiny.⁶

Tyto principy, které ODS prosazuje v Evropském parlamentu, jsou v souladu s Taggartovou teorií euroskepticismu. Ten v rámci zabývání se reprezentativních politik zemí Evropy zmiňuje jako důvod euroskepticismu demokratický deficit nebo obavy z něj (Taggart, 2004: 277). Zde je tím stěžejním problémem ne Evropská unie jako celek, ale právě posilování nadnárodních institucí na úkor těch národních, což podle příznivců tohoto přístupu znamená oslabení demokratičnosti.

Podle Taggarta se Evropská unie postupně proměňuje, pomalu přebírá agendu národních států (zahraniční politika, společná měna justice), v tomto ohledu nahrává euroskeptickému populismu, který se snaží toto směřování omezit a vyslyšet tak stále silnější tendence v populaci národních států (Taggart, 2004: 277). Ve členských i kandidátských zemích Evropské unie se euroskepticismus objevuje ve všech zavedených stranických systémech. Následný populismus je pak

⁵ Skupina Evropských konzervativců a reformistů (dostupné na: http://ecrgroup.eu/cz/?page_id=954, 10.10.2012).

⁶ Skupina Evropských konzervativců a reformistů (dostupné na: http://ecrgroup.eu/cz/?page_id=954, 10.10.2012).

reakcí proti reprezentativní politice a často využívá suverenitu státu jako hlavní argument.

Podle dalšího teoretika Nicola Contiho se dá euroskepticismus dělit na *tvrdý*, kdy strany odmítají celou EU a žádají nahrazení jinou formou, zpochybňují legitimitu atd. (Conti dle Kaniok, 2005: 155) a *měkký*, jehož zástupcem je právě ODS. Měkký egocentrismus definuje Conti jako takový, ve kterém nejde o principiální odmítnutí myšlenky Evropské integrace, ale kde se jedná spíše o výraz nesouhlasu s některým z výstupů politiky EU. Může to být nesouhlas s nějakou konkrétní politikou či institucionálním nastavením, případně se strana domnívá, že má evropská integrace negativní dopad na domácí politiku. Pro strany spadající do této kategorie je prvoplánový národní nebo stranický zájem, který je v tuto chvíli v rozporu se zájmem Evropské unie. Jazyk měkké euroskeptické strany se zaměřuje na dosažení konkrétního cíle, tedy připouští případnou reformu a snaží se k ní být konstruktivním partnerem tím, že kritizuje dané nedostatky. Stejně tak je měkký euroskepticismus daleko méně radikální (Conti dle Kaniok, 2005: 155).

Taggart výše spojuje euroskepticismus s populismem. Byť by se mohl euroskepticismus ODS stát líbivým a populistickým tématem pro voliče a ODS by tak mohla zahrát na populistickou notu, tak ale díky většinovému nezájmu českých voličů o všechno evropské v tomto případě o populismu z logiky věci mluvit nejde. Chtěl bych zde říci, že tento nezájem občanů o evropské záležitosti je možná jedním z průvodních projevů euroskepticismu obyvatelstva. Budeme-li se soustředit na aktuální politiky, o jejichž implementaci se ODS snaží, nelze je označit za populistické. Právě naopak se strana snaží prosadit nepopulární reformy, které si ovšem v programu vytýčila a následně se na nich dohodla s koaličními partnery. Příkladem může být snaha o

šetření a o osekání státních výdajů. Proti této politice se naopak staví opozice zcela populisticky do role ochránce prostého lidu zbídačovaného vládnoucí elitou.

Ovšem populistickým krokem podle mého názoru bylo zavedení přímé volby prezidenta, ke kterému se ODS, jejíž předseda Petr Nečas zastává pozici premiéra, zavázala spolu s koaličními partnery. Je zcela nepochybné, že veřejnost, nebo alespoň její hlasitá část, požadovala možnost vybrat si svého prezidenta. K aplikaci této normy koaliční vláda přistoupila, byť si zcela jistě musela být vědoma faktu, že přímá volba prezidenta se pro zemi s parlamentní demokracií, kde prezident zastává hlavně reprezentativní funkci a má jen velice málo omezených pravomocí, nehodí. Vyjma reprezentativních rolí prezident České republiky, který také dále podepisuje mezinárodní smlouvy, má právo suspenzivního veta a je zcela nepochybně autoritou, má ale všechny zásadní pravomoci u nás v rukou parlamentu. Tato fakta podle mého názoru jasně mluví v neprospěch přímé volby prezidenta, která znamená vychýlení rovnováhy systému, protože prezident s omezenými kompetencemi se najednou stává institucí s největší legitimitou. Přímá volba, která se stane finanční zátěží pro stát a byrokratickým úkolem pro státní správu, znamená nutnost změny ústavy. Veškeré uvedené problémy ale neměly rozhodující vliv na to, zda k přímé volbě přistoupit či nepřistoupit. Rozhodujícím faktorem se zde ukázala snaha vyjít vstříc široké části voličstva, která projevila jasnou touhu si prezidenta vybrat. Snaha zalíbit se aplikováním normy, o které vím, že se do našich podmínek nehodí, považuji za ryze populistický čin. Kdyby měla ODS skutečnou snahu změnit systém tak, aby byl prezident volen přímo lidem a systém byl skutečně funkční, musela by totiž podle mě změnit prezidentské kompetence a učinit prezidenta lidu také odpovědným, což

by byl logický kompromis, mezi tím, co chce velká část obyvatelstva a tím, co je skutečně v našich podmínkách použitelné.

V teoretické části věnující se populismu jsem uvedl, že strany vyznačující se populistickou rétorikou se většinou vymezují vůči etablovaným politickým proudům. ODS je ovšem zástupkyní takového proudu a je proto v tomto aspektu populismu velmi vzdálena, jak uvidíme v závěrečných komparacích, ODS se od ostatních zkoumaných pravicových objektů (tedy SNS a FIDESZu) do značné míry odlišuje.

Vzhledem k tomu, že je to právě ODS, která je v české realitě z pohledu obyvatelstva představitelkou establishmentu, je problematičtější najít u ní kritiku „sebezahleděných“ politiků, o které hovoří Margareth Canovanová. Populismus v této podobě by se zjevně obracel právě proti ODS samotné jako představitelce establishmentu (Canovan, 2004: 242).

Snahu o prosazování přímé demokracie v podobě referend, nebo snahu o obcházení politické reprezentace u této strany nenalezneme. Je tomu spíše naopak. Jako příklad lze uvést stavbu plzeňského obchodního domu Corso. Právě v Plzni v současné době vládoucí ODS je největším odpůrcem navrhovaného referenda, ačkoli jeho podpora by jí zcela jistě přinesla politické body.

Profesor politické ekonomie na *London School of Economy* Daron Acemoglu ve své práci zmiňuje dva faktory, které napomáhají obratu strany k populistickým myšlenkám. Jedním je polarizace společnosti, která ovšem podle mého názoru není v České republice příliš vysoká a tedy ani tomuto faktoru ODS nevyhovuje. Druhým faktorem je ovšem malá šance na znovuzvolení. Připomeňme, že další řádné volby do poslanecké sněmovny se konají v roce 2014 a nikdy v historii nebyla tolik ohrožena výsadní role ODS nejen na pravici, ale

v rámci celého stranického systému. Jindy se ovšem do podobné situace nedostala, což může být jedním z vysvětlení, proč populistické chování u této strany není obvyklým jevem. Otázkou je, jak se s touto situací strana vypořádá s blížícími se příštími parlamentními volbami. Ani v dalších aspektech nevidím příliš faktorů, které by měly existenci populismu v rámci ODS napomáhat (Acemoglu; Egorov; Sonin, 2011: 3). Problematika přistěhovalectví, která je dalším z bodů, ke kterému se populistické strany často obracejí, není v České republice ožehavým tématem, který by mohl ODS napomoci k populistickému chování

Občanská demokratická strana je tedy spíše ukázkou politického uskupení, které se vyznačuje z těch definovaných dvou kritérií v současnosti více euroskepticismem než populismem. Už před vstupem ČR do EU si ODS zakládala na ponechání hlavních rozhodovacích aktivit na národním státě a byla tak proti federalizaci ústavy a přenášení čím dál tím víc pravomocí na úroveň nadnárodní. Řadím tedy tuto stranu k těm lehce euroskeptickým stranám, jak jsem ukázal na uvedených typologizacích.

3.2 Slovenská národní strana

Pro případ Slovenska jsem si zvolil pravicovou až extrémně pravicovou Slovenskou národní stranu (dále jen SNS), kterou považuji za etablovanou relevantní politickou stranu, která se sice v posledních volbách do slovenského parlamentu nedostala, ale v minulosti působila i jako vládní strana. Stejně jako v případě ODS nejprve stručně nastíním vývoj této strany. A poté se budu věnovat programatice ve vztahu k evropské integraci, na které se pokusím demonstrovat, že je SNS euroskeptická a pokusím se ji zařadit do typologií uvedených v teoretické části práce. Jako poslední uvedu, zda je či není tato strana populistická. Současná SNS odkazuje na dlouhou tradici, neboť je historicky nejstarší

politickou stranou na Slovensku. Začala se formovat ve trochu uvolněné politické atmosféře, která nastala v důsledku vydání Říjnového diplomu roku 1860 (Kopeček, 2006: 15). Strana jako taková vznikla na základě „Memoranda slovenského národa“ z roku 1861 a její formování trvalo až do roku 1871, který je považován za oficiální rok ustanovení (Kopeček, 2006: 15).

Vzhledem k podmínkám panujícím v Zálitavsku po rakousko-uherském vyrovnání z roku 1867 se SNS více než na volby, jichž se často neúčastnila, soustředila na kulturní a národohospodářské osvětové aktivity. Až na přelomu 19. a 20. století se sblížila s některými zálitavskými nemadžarskými stranami a zúčastnila se voleb roku 1901 a získala 4 mandáty a ve stejném roce přistoupila ke koncipování vlastního politického programu, ve kterém požadovala hlavně zavedení všeobecného volebního práva a demokratické svobody s důrazem na jazykovou, národnostní a národnostně-emancipační politiku (Kupka – Laryš – Smolík, 2009: 31).

SNS se téměř až do první světové války těšila postavení jediné slovenské politické strany. Jedinou další stranou byla Slovenská ľudová strana, která se oddělila od SNS těsně před první světovou válkou a po většinu první Československé republiky nesla název Hlinkova slovenská ľudová strana. SNS se v letech těsně po první světové válce stala minoritní stranou v rámci Slovenska a jejím programovým bodem byl stejně jako v případě Hlinkovy ľudové strany požadavek na autonomii Slovenska. V předvečer 2. světové války byla SNS spolu s dalšími slovenskými stranami vtělena do Strany slovenské národní jednoty. Po válce a v době komunistického Československa nedošlo k obnovení této strany (Kupka – Laryš – Smolík, 2009: 32 - 34).

Ke znovuobnovení činnosti SNS došlo na začátku roku 1990. Ihned od počátku podporovala tato strana vznik nového uspořádání slovenské státnosti. Žádali buď fungování Československa na konfедераční bázi anebo úplnou samostatnost Slovenska. Pokusila se čerpat legitimitu a tím i politický potenciál v odkazu na historickou SNS.⁷ Tento odkaz se ovšem zdál poněkud nepřesný. Původní SNS před koncem první světové války byla elitní stranou snažící se zastupovat zájmy celého národa a v období první republiky zas byla malou stranou na periferii politického spektra, která se soustředila na poměrně úzkou skupinu evangelických voličů. Jak uvádí Lubomír Kopeček, ani k jedné z těchto charakteristik se polistopadová SNS nepřiblížila. Volby v roce 1990 vyhrála na Slovensku formace Veřejnost proti násilí, což byla slovenská obdoba našeho Občanského fóra nebo polské Solidarity. Tyto volby poslali SNS do opozice. V roce 1992 se po vnitřním rozkolu oddělila od SNS část členů pod vedením ultraradikálního nacionalisty s předsednickými ambicemi Stanislava Pánise, která vytvořila marginální Slovenskou národní jednotu. Podobné vnitřní rozkoly se od té doby v SNS opakovaly (Kopeček, 2006: 162 – 165). SNS byla v letech 1993 – 1998 vládní stranou. Nejprve (1993) ve spolupráci jen s HZDS (Hnutí za demokratické Slovensko) a o rok později s HZDS a ZRS (Sdružení dělníků Slovenska). (Kopeček, 2006: 178 – 189). V roce 2001 nastal ve straně rozkol, když se od ní oddělila část straníků pod vedením bývalého předsedy Jána Sloty, která vytvořila Pravou slovenskou národní stranu. Obě strany v následujících volbách kandidovali se shodným programem a získali okolo 3,5 % hlasů a i na půdě parlamentu působili odděleně. Volební neúspěch dovedl strany k dialogu a dohodly se na znovusjednocení, ke kterému došlo v roce 2003. V tomto roce se

⁷ Stanovy SNS (dostupné na <http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2012/11/STANOVY-SNS-2012.pdf> 10.10.2012).

staronovým předsedou strany stal Ján Šlota. Tento rozkol ovšem způsobil pokles relevance SNS. Ve volbách 2006 získala přes 11 % hlasů a umístila se na 3. místě. V posledních parlamentních volbách z roku 2012 propadla a nezískala žádné křeslo⁸ (Kupka – Laryš – Smolík, 2009: 32 - 34).

SNS je strana s křesťanskými kořeny, hlásící se k cyrilometodějské tradici.⁹ Na svých webových stránkách se sama řadí do středopravého politického spektra¹⁰ ovšem Ľubomír Lupták připomíná její silně levicový paternalistický ekonomický a sociální program, ve kterém je poznat důraz na autarkistickou zahraniční politiku (Lupták, 2008: 59).

Podíváme-li se na pohled SNS na zahraniční politiku tak, jak jej proklamuje ve volebních programech dostupných na jejích internetových stránkách, řekne nám to mnoho o tom, kam ji zařadit z hlediska typologií uvedených v teoretické části. Ve volebním programu pro volby 2012 požaduje změny zejména vzhledem k měnové unii, kdy požaduje vyloučení problémových států a zastavení dalšího nalévání peněz do Eurovalu – evropského záchranného mechanismu. Deklaruje také výsostnou suverenitu národních států a žádá, aby se zastavil přenos suverenity a kompetencí směrem od Slovenska k EU. Odmítá vměšování se EU do oblastí, které jsou výsostnou kompetencí národních států. Vyhraňuje se také proti liberální imigrační politice EU, která podle nich vede k islamizaci Evropy a k přílišnému zvýhodňování etnických menšin, se kterým nesouhlasí. Podobně jako česká ODS, i SNS se považuje za proevropskou ale antifederalistickou.¹¹

⁸ <http://www.electionguide.org/election.php?ID=2094> 10. 10. 2012.

⁹ Stanovy SNS (dostupné na <http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2012/11/STANOVY-SNS-2012.pdf> 10.10. 2012).

¹⁰ Stručně o SNS (dostupné na <http://www.sns.sk/o-nas-2/strucne-o-sns/> 10. 10. 2012).

¹¹ Volební memorandum SNS pro parlamentní volby 2012 (dostupné na <http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/Volebné-memorandum-2012.pdf> 10. 10. 2012).

Tento postoj v posledních volbách je zcela jistě řadí k euroskeptickým stranám. Podle mého názoru odpovídají v původní Szczerbiak- Taggartově k měkkým euroskeptickým stranám. Nežádají totiž odchod z EU ani nebojují proti projektu evropské integrace jako takovému. Podíváme-li se ovšem na přepracovanou verzi, nachází se někde na pomezí měkkého a tvrdého euroskepticismu, je-li kritériem podpora či opozice vůči přesunu moci a suverenity směrem od národních států k EU. Osobně bych je zařadil ještě mezi měkké euroskeptiky, protože se nestavějí principiálně proti myšlence integrace. Posouvají se ovšem k tvrdému euroskepticismu právě tím, že odmítají transfer suverenity a moci k EU a žádají zachování výsostné suverenity národních států.

Podíváme-li se na typologii Kopeckého a Muddeho, zařadil bych je do skupiny euroskeptických stran. SNS totiž podle volebního programu pro rok 2012 podporuje myšlenku evropské integrace, tedy, alespoň principiálně se nestaví proti její myšlence, ale nesouhlasí s dnešním směřováním EU. V případě Floodovy typologie bych zařadil SNS v roce 2012 do minimalistické škatulky, které si myslím přesně odpovídají. Akceptují současný stav EU, ale nechtějí další prohlubování integrace. Podle Contiho typologie se podle mého názoru řadí SNS v roce 2012 podobně jako ve Szczerbiak - Taggartově typologii k měkkým euroskepticistům. Připouštějí možnost reformy EU a principiálně se nestaví proti myšlence evropské integrace, byť je pro ně nejdůležitější proklamovaný národní zájem a suverenita Slovenska. Otevřeně deklarují, které faktory jim vadí, a proto jsou do určité míry konstruktivními partnery pro dialog.

Národnostně orientované názory s důrazem na národní identitu, suverenitu národního státu a obranu proti iredentismu zastává SNS

dlouhodobě. Chtějí bojovat proti omezování suverenity členských států, ale například ve volebním programu pro rok 2010 proklamují snahu o vytvoření evropských ozbrojených sil.¹² Jediný posun oproti minulosti je viditelný až v posledních volbách kdy bojují proti jakémukoli dalšímu přesunu kompetencí a suverenity na nadnárodní úroveň. Oproti tomu ve volbách předchozích trvali pouze na spravedlivém rozdělení kompetencí, tedy netrvali na odmítnutí jakéhokoli transferu. Takovýto přístup by je zařadil v případě Floodovy typologie spíše mezi strany gradualistické. Jinak se programatika ohledně přístupu k EU a obecně k integraci se nijak v letech 2006 - 2012 zásadně nemění, jediným rozdílem je již zmíněné odmítnutí jakéhokoli dalšího transferu moci a suverenity.¹³

Jdeme-li dále do historie programatiky SNS, můžeme si všimnout, že čím jsme historicky dále, tím je přístup k evropské integraci měkčí a přívětivější. Budu-li používat pro začlenění do typologií volební program pro parlamentní volby 2002, je třeba konstatovat, že zde se nepochybně SNS řadí z hlediska obou Szczerbiak - Taggartových typologií k měkkým euroskeptickým stranám. Euroskeptickým proto, že zde je stále přítomný prvek důrazu na suverenitu členského státu a národnostní zájem. Odmítají jakýkoli pokus o federalizaci či centralizaci Evropy. Konstatují ovšem, že integrační proces je logickým vyústěním vývoje, že integrace je nevyhnutelná, ale je třeba k ní přistupovat

¹² Volební program SNS pro rok 2010 (dostupný na http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/Volebny_program_20101.pdf 10. 10. 2012).

¹³ Volební memorandum SNS pro parlamentní volby 2012 (dostupný na <http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/Volebné-memorandum-2012.pdf> 10. 10. 2012).

http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/Volebny_program_20101.pdf

Volební program SNS pro rok 2006 (dostupný na http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/program_sns_2006.pdf 10. 10. 2012).

s rozvahou a rozumem.¹⁴ Na Floodově škále se tímto přesunují z gradualistů k reformistům, což je řadí spíše ke stranám tvářícím se k evropské integraci pozitivně a nikoli k euroskeptikům.

Abych shrnul své závěry. Od vstupu Slovenska do EU můžeme pozorovat postupný posun SNS, která se v počátcích tváří spíše europozitivisticky, ke stále tvrdší kritice evropské integrace, která graduje volebním programem pro rok 2012. Podle tohoto volebního programu zařazují SNS stále, byť s velkými výhradami, do měkce euroskeptických stran (podle nejpřijímanější Szczerbiak- Taggartovy typologie). Taggart se Szczerbiakem zde sice používají jako hlavní kritérium odpor vůči jakémukoli transferu suverenity a moci, ale SNS stále nestojí proti evropské integraci a EU principiálně. Mám-li SNS zařadit podle „míry“ euroskepticismu, zařadil bych je ke klasickým stranám participujícím na systému, které sice zastávají euroskeptici postoj, ovšem ten pro ně není důvodem vzniku. SNS se ve své rétorice sice soustředí na obranu národní suverenity a územní integrity, ale vztahuje ji zejména vůči maďarské menšině a Maďarsku jako takovému. Právě problém maďarské menšiny podle mého názoru zastoupil původní důležitý mobilizační bod, který pomáhal SNS na počátku 90. let získávat voličskou podporu – požadavek na samostatnost Slovenska.

Díváme-li se na SNS z hlediska populismu, vidíme, že SNS se v posledním volebním programu rozhodně obrací proti elitám. Dokládá to tvrzení, že požadují komplexní audit Slovenska, tvrdí, že stát je plný zkorumpovaných politiků a SNS má na to lék. Stejně tak v duchu hesla chléb a hry přichází s požadavkem na nižší daně a zastavení zadlužování, byť nic neříkají o tom, jak by se zastavení zadlužování mělo

¹⁴Program SNS pro volební období 2002-2006 (dostupný na http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/program_sns_2002_2006.pdf 10. 10. 2012).

dosáhnout. Nutno říci, že volební programy byly v otázce hospodářské politiky v SNS vždy napsány vágně a jsou plny nic neříkajících obecných formulí o garanci nezadlužování, o podpoře podnikání a ozdravení hospodářství, nicméně prostředků, jak těchto cílů dosáhnout zde nalezneme poskrovnu. Když už je zde zmíněn nějaký prostředek, jak takových hospodářských zlepšení dosáhnout, je definován většinou jako „prosazení našich připravených programů“ a podobně. SNS se obrací na tu část obyvatelstva, která obviňuje maďarskou menšinu ze všeho zla, které se Slovensku a Slovákům kdy stalo. Vidí tedy v této části obyvatelstva voličský potenciál a obrací se na něj se žádostí o podporu ve jménu vlasteneckých myšlenek.¹⁵ Osobně spatřuji nejvíce populistického v přístupu SNS k romským a etnickým problémům Slovenska. Dnes již bývalý předseda SNS Ján Slota se v médiích vždy prezentoval nevybíravým jazykem vůči etnickým menšinám, což mu podle mého názoru přinášelo voličské hlasy rozzlobené části slovenského obyvatelstva, která je nespokojená s dlouhodobým přístupem slovenských vlád k etnickým otázkám. Například ve volební kampani před posledními volbami, kdy ji volební průzkumy řadily na hranici volitelnosti, bojovala SNS o voličské hlasy protiromskými billboardy, ve kterých tvrdila, že vlády s romskou otázkou dlouhodobě nic nedělají, což považuji u etablované strany, která působila hned v několika slovenských vládách za populistické opatření.¹⁶

3.3 Fiala Domkraták Szövetsége – Svaz mladých demokratů

¹⁵ Volební memorandum SNS pro parlamentní volby 2012 (dostupné na <http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/Volebné-memorandum-2012.pdf> 10. 10. 2012).

¹⁶ <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=732115> 10. 10. 2012.

Strana Fidesz byla založena roku 1988 mladými intelektuály a studenty a v následujícím roce byla zaregistrována jako mládežnická organizace. Zkratka Fidesz znamená „Fiatal Demokraták Szövetsége,“ tedy svaz mladých demokratů. Jelikož původně vznikl jako mládežnické hnutí, jeho struktura tomu zpočátku formálně odpovídala. Fidesz měl například horní věkovou hranici členství a kolektivní vedení. Takováto struktura přetrvala i přesto, že byl od vytvoření Opozičního kulatého stolu považován za relevantní politický subjekt, až do roku 1993, kdy transformoval z volného hnutí do klasické politické strany (Hloušek, 2006: 492; Benda, 2002: 236).

Sám sebe Fidesz v prvopočátcích definoval jako liberální, alternativní a radikální stranu a mohl být považován podle své rétoriky téměř za protilevicovou stranu. Avšak po neúspěšných volbách z roku 1994 se transformoval do středopravicového uskupení s křesťansko-demokratickou orientací a s prvky nacionalismu, ve kterém kladli důraz hlavně na obhajobu práv maďarských menšin mimo území samotného Maďarska. Tento obrat umocnila postava nově zvoleného vůdce, mladého bývalého studenta Viktora Orbána. Po této transformaci v klasickou politickou stranu se Fidesz stále prezentoval jako strana pro mladé voliče (Hrdličková, 2008: 83; Rosůlek, 2011: 84).

Pokles volebních preferencí MDF¹⁷, dříve dominantní strany středopravicového politického spektra, které byli nejspíše zapříčiněny její vnitřní nestabilitou, vytvořili prostor pro sbírání voličských hlasů stranám, jako byl Fidesz, který se v důsledku špatné situace MDF posunul více napravo, aby byl voličsky atraktivní. V této strategii byla strana FIDESZ

¹⁷ MDF – Maďarské demokratické fórum. Křesťanskodemokratická a konzervativní strana, která se transformovala z občanského hnutí, které chtělo vést opoziční dialog vůči komunistickému režimu (Hloušek, 2006: 493).

nejúspěšnější a podařilo se jí sjednotit středopravé křídlo a marginalizovat své dříve nejsilnější konkurenty. V této části politického spektra od roku 1996 neměla strana v průzkumech veřejného mínění ve středopravé části spektra konkurenci (Rosůlek, 2011 86).

V období 1994-1998 vládla levicově liberální vláda a Fidesz si získával stabilní silnou pozici na pravici. V parlamentních volbách 1998 kandidoval Fidesz v koalici s ostatními dvěma středopravými stranami a tato koalice získala 55 % křesel. Fidesz získal křeslo předsedy vlády a vládl z jistého úhlu samostatně, nezávisle na ostatních koaličních stranách, což mu umožňovala silná loajalita a stranická poslušnost poslanců. Fidesz byl atraktivní pro voliče středních tříd, kterým byl blízký z důvodu prosazování hodnot, jako je morálka, kultura respekt k práci a k rodině. Silný stát a silná střední třída tvořily programovou bázi Fideszu v reakci na negativa globalizace. Namísto otevřené ekonomiky, vyzíval Viktor Orbán a Fidesz k ochraně společnosti. Orbán zdůrazňoval roli masové demokracie a dával přednost plebiscitům. Referendum se stalo běžným politickým nástrojem. Po vítězství ve volbách v roce 1998 se Fidesz stavěl do role ochránce nového pořádku v Maďarsku, do role ochránce republikánského smýšlení a morální autority (Rosůlek, 2011: 86 – 93).

Důležitým aspektem maďarské politiky a tím i Fideszu, se stala debata o vstupu do Evropské unie. Zatímco v roce 2000 by se podle průzkumů vyjádřilo pro vstup do EU 81 % voličů, v následujících letech toto číslo klesalo. V roce 2001 schválil maďarský parlament kontroverzní zákon zahrnující zvláštní práva pro Maďary žijící v jiných státech a obhajoba tohoto zákona premiérem Orbánem vytvořila pnutí se Slovenskem a s EU. Tento zákon dovoloval Maďarům žijícím v zahraničí mít dvojí občanství a dával vládě pravomoc poskytnout jim i materiální

pomoc (Horváth – Mihálik, 2011: 51). Další pnutí vytvořil Orbán svým požadavkem na zrušení Benešových dekretů. Po prohraných volbách roku 2002 se Fidesz sice vyslovil pro myšlenku evropské integrace, ale preferoval mezivládní přístup a kladl důraz na národní suverenitu. Postupně se ovšem Fidesz začal přesouvat do více euroskeptické pozice. Před samotným referendem do EU prohlásil Orbán, že by Maďarsko mělo zůstat mimo EU (Rosůlek 2011: 93 – 94).

Peter Horváth a Jaroslav Mihálik považují například volební program Fideszu v posledních parlamentních volbách (2010) za silně populistický. Takovým je podle nich například v požadavku na bezplatné školství a vzdělání a zdravotnictví. Byť Fidesz klade důraz na ochranu maďarské státnosti a maďarského jazyka, vyslovuje se Fidesz pro evropskou integraci, členství Maďarska v EU a v NATO (Horváth – Mihálik, 2011: 51).

Ve druhé polovině volebního období 2006-2010 opoziční Fidesz podporoval protivládní demonstrace a požadoval odchod premiéra. Prohlašoval, že v období hospodářské krize, kdy hrozí státní bankrot, nedovolí obyčejným občanům trpět kvůli špatné ekonomické situaci. Ve stejném období razila heslo „Maďarsko pro Maďary“, čímž se snažila zdůraznit svou ochrannou roli. Ve Fideszu postupně sílila nacionalistická rétorika, což zhoršovalo maďarské vztahy se Slovenskem. Abych osvětlil jeden z důvodů, proč sílila nacionalistická rétorika uvnitř Fidesz musím upozornit, že v tomto období se rozhořela vlna nacionalistických vášní uvnitř maďarské společnosti. Tato vlna umocnila vznik či posilování extrémně pravicových nacionalistických formací, jakou je například Jobbik. Během tohoto bouřlivého období Fidesz natolik posílil, že ve volbách roku 2010 získal ústavní většinu (Horváth – Mihálik, 2011: 51).

Horváth s Mihálikem tvrdí, že Fidesz je po komplexní transformaci, kterou prošel v roce 1993 catch-all-party. Uvádí dále, že typickými jeho voliči jsou jednak národně orientovaní lidé, které přilákali svou nacionalistickou a populistickou politikou, dále pak konzervativní voliči, které k Fideszu přitahuje jeho zdůrazňování tradiční a křesťanských hodnot a vztah k církvím. Paradoxně, ačkoli se Fidesz sám sebe označuje jako pravostředová formace, jeho voliči jsou i levicoví. Ti jsou přilákáni populistickými hesly o všem přístupném bezplatném školství a zdravotnictví. Ačkoli Fidesz nikdy nebyl tolik extrémní jako Jobbi, láká díky své populistické rétorice, kterou používá v průběhu volební kampaně, i část extrémistických voličů (Horváth – Mihálik, 2011: 54 – 55).

Vzhledem k tomu, že strana Fidesz zpočátku v duchu liberálního přístupu, který na počátku devadesátých let zastávala, podporovala co nejrychlejší začlenění do struktur EU, lze ji v tomto období označit za europozitivistickou. V tomto období si kladla za cíl zlepšit vztahy se sousedy a dosáhnout vyřešení problémů s maďarskými menšinami v těchto státech. Po porážce ve volbách 1994 se jí přístup mění a soustředí se na prosazování národních zájmů a obhajobu státní suverenity. Tyto dva pilíře se stali dlouhodobými programovými body prosazovanými Fidesz. V této době přistupují k evropské integraci tak, že ji podporují, ale nikoli za vlastní cenu. Daniel Stankov uvádí, že tento přístup je typickým rysem maďarského „konstruktivního eurorealismu, který ačkoli podporuje myšlenku evropské integrace, je velice citlivý vůči delegaci směrem k nadnárodním institucím. V tomto období bych je přiřadil k měkce euroskeptickým stranám v rámci Taggartovi a Szczerbiakovy typologie (původní i přepracované). Má argumenty jsou zřejmě jasné. Nestojí v principiální opozici vůči evropské integraci ani

vůči EU jako takové, ani se nebrání nějakému transferu moci a suverenity, nicméně snaží se uhájit národní zájem. V rámci Kopeckého a Muddeho bych v tomto období Fidesz přiřadil k euroentuziastům, protože, byť s jistými výhradami podporují ve své podstatě evropskou integraci a souhlasí s částečným přesunem pravomocí a suverenity ve směru k EU (Stankov,2006: 89).

Souhlasím s tvrzením Daniela Stankova, že byť se v období před vstupem do EU maďarské strany prohlašovali za europozitivisty nebo přinejhorším za euroskeptiky, nic to nevypovídalo o jejich skutečném zařazení. Jsem osobně přesvědčen, že například právě Fidesz se dá v tomto období zařadit jako měkce euroskeptici strana (Stankov 2006: 95). Situace se ovšem v poslední době výrazně mění. Může za to podle mého názoru silně populistická politika, která Fidesz posouvá tam, kde může získat voličské hlasy. Fidesz cítí takovouto možnost v části euroskeptického obyvatelstva. Nemyslím si, že je Fidesz z principu proti ideji evropské integrace a jsem přesvědčen, že bude další integraci alespoň částečně podporovat, avšak možná méně, než by sama tato strana chtěla. Strana se nyní nachází ve stavu, kdy se rozkročila široce do celého politického spektra a pod populistickými hesly láká další a další voliče. Má ambici stát se mluvčím všech Maďarů.

4. Komparace

V předešlých kapitolách jsem představil tři politické strany ze tří různých zemí a jejich vztah k populistické politice a evropské integraci. Nyní bych se chtěl pokusit tyto strany navzájem porovnat. Začnu nejprve postojem k evropské integraci a k Evropské unii, kde podle mého názoru dochází k největší shodě mezi mnou vybranými zeměmi. V této části práce budu postupovat diachronně.

Podíváme-li se na postavení k evropské integraci na počátku působení těchto stran, je třeba říci, že pro všechny tyto strany se téma integrace začalo objevovat ve zhruba stejné době okolo roku 1993. V této době ovšem ani u jedné ze stran nemůžeme říci, že by bylo nějak výrazné. V případě české ODS a slovenské SNS je to proto, že tématem číslo jedna bylo z jejich počátku rozdělení Československa. Maďarský Fidesz se zase v klasickou politickou stranu s jasným programem proměnil až v roce 1993.

U všech tří stran pozorují zpočátku kladný přístup k evropské integraci. Maďarský Fidesz byl na počátku 90. let europozitivisticky naladěný a v duchu liberálních myšlenek usiloval o co nejrychlejší začlenění do evropských struktur (Stankov, 2006: 89). Podobně česká ODS podporuje od počátku vstup České republiky do mezinárodních struktur.¹⁸ U obou těchto zemí jsou ovšem spolu s podporou evropské integrace přítomny požadavky na zachování suverenity národních států. Slovenská SNS jako jediná z komparovaných stran má požadavek zachování suverenity, územní integrity a role národních států bez toho, aby se kladně vyjádřila k evropské integraci. Byť není zmínka že by s ní nesouhlasila. Zmiňuje se o tom, že je třeba, aby Slovensko udržovalo dobré vztahy v rámci Evropy a žádá fungující evropské mechanismy, ale jinak je její program na počátku 90. let v oblasti mezinárodních vztahů plný obecných frází.¹⁹

V pozdějším období, kdy eskalují vyjednávání o vstupu do EU a v průběhu prvních let se postoj stran postupně proměňuje. ODS

¹⁸Historie ODS (dostupné na <http://www.ods.cz/historie> 15. 11. 2012).

¹⁹ Program SNS pro volby 1992 (dostupný na http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/program_1992.pdf 15. 11. 2012).

a program SNS pro volby 1994 (dostupný na <http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/Program-SNS-1994.pdf> 15. 11. 2012).

přichází s odmítnutím přílišného transferu kompetencí na supranacionální úroveň a rozpuštění České republiky v Evropských strukturách. I přesto se ovšem vyslovuje pro vstup do EU. Postoj SNS se naproti tomu příliš nemění. Stále klade důraz na suverenitu, i když nyní přímo proklamuje snahu připravit Slovensko na vstup do EU, ale stále tvrdí, že je třeba změnit některé přístupy integrované Evropy směrem v pohledu na oklešťování suverenity národních států. I Fidesz zastává v tomto období podobný postoj jako obě předešlé strany. Fidesz se vyslovuje pro evropskou integraci a pro vstup do EU, ale odmítá její federalizaci. Ačkoli poté se postoj této strany proměňuje v mnohem více euroskeptický. To je ovšem zapříčiněno nejspíše větším rozkročením strany a snahou získat si protievropsky naladěné voliče (Havlík, 2009: 91; Rosůlek 2011: 93 – 94; Horváth – Mihálik, 2011: 51).

Z hlediska dnešního postoje k dané problematice je třeba říci, že maďarský Fidesz se stává daleko více euroskeptickým v duchu, kdy razí heslo „Maďarsko pro Maďary“, byť je docela dobře možné, že tak činí z čistě populistických důvodů (Horváth – Mihálik, 2011: 51). SNS se naproti tomu nachází již na pomezí měkkého a tvrdého euroskepticismu. Jestliže tedy budu používat Szczerbiak – Taggartovu (viz Taggart; Szczerbiak, 2003) přepracovanou typologii. Brání se jakémukoli dalšímu přesunu pravomocí na supranacionální úroveň, byť nestojí principiálně proti myšlence integrace. Rétorika SNS se soustředí stále, jako v minulých obdobích na princip hájení národní suverenity a nesouhlasí s posouváním EU směrem k federálnímu uspořádání, které považuje za nebezpečí pro Slovensko. Brání se budování kontrolních mechanismů, které jsou průvodním jevem právě takovéto federalizace.²⁰ Česká ODS

²⁰ Volební memorandum SNS pro parlamentní volby 2012 (dostupné na <http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/Volebné-memorandum-2012.pdf> 10. 10. 2012).

se v současnosti řadí ve Szczerbiak - Taggartově klasifikaci k měkkým euroskeptickým stranám. Stejně jako Fidesz i SNS odmítá federalizaci Evropy a další neuvážený transfer moci a suverenity směrem k EU. Jediný rozdíl mezi ní a předešlými stranami je, že používá mnohem umírněnější rétoriku.²¹

Z uvedeného vyplývá, že zkoumané strany jsou si do značné míry v přístupu k evropské integraci podobné. Žádná z nich totiž nestojí proti této myšlence jako takové. Všechny tři strany nesouhlasí s některými aspekty směřování EU. Jejich společnými požadavky jsou zachování suverenity národních států, zastavení dalšího transferu kompetencí na nadnárodní úroveň a ochrana národních zájmů. Rozcházejí se ovšem ve formě, v jaké své názory podávají. Mírná ODS užívá umírněnou rétoriku založenou na konstruktivní opozici, naproti tomu Fidesz a SNS vsázejí na mobilizační notu.

Pokud bych měl obecně srovnat tyto strany z pohledu obou zkoumaných fenoménů, tak můžeme konstatovat, že ODS se od zbylých dvou stran liší. V předchozích částech této práce jsem se snažil dokázat, že Fidesz i SNS můžeme označit za strany které jsou jak populistické, tak skepticky zaměřené vůči evropské integraci. Jak jsem již uvedl, tak ODS můžeme označit pouze za euroskeptickou. K pravicovému populismu, který by mohla ODS jako etablovaný subjekt využívat, není v české politické realitě prostor.

Chceme-li porovnat míru populismu, je třeba uvést, že v části věnované ODS jsem dospěl k závěru, že populistická není. Nevyhovuje dle mého uvedeným definicím. Naproti tomu jsem dospěl k závěru, že maďarský Fidesz zjevně sází na populistickou notu, což se mu evidentně

²¹ Vize 2020, obsah (dostupné na: <http://www.vize2020.cz/docs/sbornik-cr-evropa-svet.pdf>, 10.10.2012).

vyplácí (například úspěch ve volbách 2010, kdy získal ústavní většinu)²² Společné charakteristiky s Fidesz má SNS. Obě strany se staví proti etnickým menšinám, čímž bojují o hlasy extrémisticky smýšlejících voličů a obě strany se snaží nabízet snadná řešení, jak zatočit s problémy trápícími jejich voliče. Co je naopak rozděluje, je jejich postavení. Fidesz, je stranou, která dominuje maďarskému stranickému systému a dokonce drží v parlamentu ústavní většinu. Je nepochybné, že k zisku ústavní většiny napomohl Fideszu právě populismus. SNS se ovšem v poslední době potácí na hranici volitelnosti. V posledních volbách se nedostala ani do parlamentu a populistická politika je prostředkem, který ji může dopomoci se vrátit zpět do hry (Horváth – Mihálik, 2011: 51)²³.

Závěr

Již v úvodu své práce jsem uvedl, že populismus a euroskepticismus jsou fenomény současné evropské politické scény. Věnoval jsem se oběma těmto tématům a mým cílem bylo zjistit, zda a do jaké míry jsou oba přítomni v pravicových stranách tří vybraných zemí středovýchodní Evropy. Vybranými zeměmi byla Česká republika, Slovensko a Maďarsko. Zástupce každé země jsem podrobil v samostatné části výzkumu, ve kterém jsem použil poznatky, které jsem získal v teoretické části. Nasbírané poznatky jsem pak srovnal v rámci poslední analytické kapitole, ve které jsem se pokusil výstižně zdůraznit hlavní rozdíly či podobnosti mezi třemi mnou zkoumanými politickými subjekty.

²² Výsledky parlamentních voleb z roku 2010 (dostupné na: <http://www.valasztas.hu/dyn/pv10/outroot/vdin2/en/l50.htm> 24. 10. 2012).

²³ Volební memorandum SNS pro parlamentní volby 2012 (dostupné na <http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/Volebné-memorandum-2012.pdf> 10. 10. 2012)

Termín populismus není snadné specifikovat, na tom se politologická obec shodne. Soudím, že je vymezen pouze vágně a chybí nám konkrétní definice. Podle Bena Stanleyho populismus můžeme považovat za tenkou ideologii, která nám pomáhá pochopit charakter politické strany, s čímž souhlasím. Ideologií je především v tom, že vyjadřuje určitý způsob provozování politiky a chování jejích aktérů. Tento způsob jednání probíhá mezi elitami a lidem a snaží se o splnění požadavků co možná nejširšího spektra občanských skupin, čímž se snaží odvrátit jejich možné nepřátelství (Stanley, 2008: 96).

Za populistické osobně považuji ty strany, které se snaží účelně využít určité společenské situace pro svůj vlastní prospěch. Ve své práci jsem se snažil zjistit, zda je takovýto druh politiky přítomný u zkoumaných stran a předpokládal jsem, že je. V případě české Občanské demokratické strany si myslím, že nikoli. ODS, jakožto etablovaná politická strana, která aktivně participuje na systému, na jehož utvoření se sama podílela nevyhovuje podmínce vymezení se proti etablovanému politickému proudu. Nesnaží se obcházet politickou reprezentaci prostřednictvím referend a lidové demokracie. V České republice ani není přítomný prvek silné polarizace společnosti, který je jedním z faktorů, který napomáhá zrodu populismu. Jediným populistickým krokem, na kterém se v poslední době ODS podílela bylo zavedení přímé volby prezidenta, na které ovšem panovala dohoda napříč politickým spektrem. Snaha o její odmítnutí by zcela jistě znamenala ztrátu voličských hlasů. Poněkud jiná situace panuje u maďarské strany Fidesz, kterou osobně za populistickou považuji. Fidesz zcela účelně využívá citlivá témata, aby získal přízeň voličů. Byť je také jako ODS etablovanou stranou, která se do značné míry podílela na současné podobě politického systému Maďarska, je podle mého

názoru populismus prostě styl politiky, který k Fideszu neodmyslitelně patří. Tento fakt je pravděpodobně dán i tím, že v Maďarsku je zřejmě po tomto stylu politiky poptávka, protože se k němu uchylují i další strany napříč politickým spektrem. V rozdílné pozici se ovšem nachází Slovenská národní strana, která se v poslední době potácí na hranici volitelnosti. Byť se k populistické rétorice uchýlovala i v minulosti, myslím si, že se její populismus bude v budoucnosti dále stupňovat, čím více se bude snažit dostat zpět do parlamentu. K populistické rétorice SNS i Fideszu přispěl styl politiky jejich předsedů. Oba, jak čestný předseda SNS Slota, tak předseda Fideszu Orbán, jsou dobrými rétory, kteří se neštítí využívat mnoha často kontroverzních nástrojů. Oba dokážou využít ve společnosti citlivé téma národnostních menšin tak, že zavání rasismem a diskriminací, vědomi si faktu, že jim to přinese u nespokojené části obyvatelstva přízeň a mohou tím okrást více extrémistické strany o voliče. ODS osoba takového charismatického lídra dlouhodobě chybí. Nepovažuji za něj současného předsedu Nečase ani minulého Topolánka. Topolánek byl sice znám svým konfrontačním stylem politiky, ale ten byl podle mého názoru dán daleko více politickou nutností (vůdce největší opoziční strany ČSSD Paroubek totiž konfrontační styl používal nepochybně) než inklinací k populismu. Výzkumnou otázkou bylo, zda jsou zkoumané strany populistické. Přestože jsem předpokládal, že ano, nyní pouze dvě ze tří zkoumaných stran se dají z mého pohledu považovat za populistické, a to Fidesz a SNS.

Mluvíme-li o euroskepticismu vybraných stran, je zcela nepochybné, že mají mnoho společného. Přistupují k myšlence evropské integrace poměrně vlažně, ale nikoli striktně odmítavě. Žádnou z nich nemůžeme tedy v duchu Taggartovy a Szczerbiakovy (2003) typologie

označit jako tvrdě euroskepticistickou, byť je možné, že se v budoucnu do této roviny dostanou. U všech tří zkoumaných stran je totiž evidentní postupný posun k hlubší a hlubší skepsi. Tato skepse je pravděpodobně dána faktem, že všechny tři strany si vytyčily za cíl ochranu svrchovanosti jejich národních států a podle mého názoru se oprávněně cítí ohroženi Evropskou unií, která se z mého úhlu pohledu snaží posílit svou suverenitu na úkor členských států. Jako odpověď na svou otázku, zda jsou zkoumané strany euroskeptické si tedy odpovídám, že jsou.

Předpokládal jsem, že euroskepticismus může být průvodním jevem populismu. Tuto domněnku se mi myslím podařilo prokázat v případě maďarského Fideszu, který se z europozitivistické pozice postupně v průběhu existence posunuje až k pomezí tvrdého skepticismu. Tento skepticismus je sice do jisté míry průvodním znakem konzervativního důrazu na suverenitu státu a národní identitu, ale podle mě je mnohem více dán voličskou poptávkou, které se strana Fidesz snaží zjevně přizpůsobit. Fidesz dosáhl postavení dominantní strany maďarského systému právě jen díky své populistické rétorice, ve které se vymezuje také proti současnému směřování EU, což je v současném Maďarsku spíše trendová záležitost.

Seznam použité literatury

Acemoglu, Daron; Egorov, Georgy; Sonin, Konstantin (2001). A political theory of populism. Working Paper 17306: National Bureau of economic research.

Benda, Lukáš (2002). Republika Maďarsko. In: Fiala, Petr; Holzer, Jan; Strmiska, Maxmilián: *Politické strany ve střední a východní Evropě: ideově-politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*. (Brno: Masarykova univerzita), 223-248.

Cabada, Ladislav; Šanc, David (2005). *Český stranický systém ve 20. století* (Plzeň: Aleš Čeněk).

Canovan, Margaret (1999). Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy, *Political Studies*, Vol. XLVII, No. 2, pp. 2-16.

Canovan, Margareth (2000). Populismus. In: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení* (Miller, David ed.). (Brno: Barrister & Principal), 382-383.

Canovan, Margaret (2004). Populism for political theorists? *Journal of Political Ideologies*. Vol. IX, No. 3., pp. 241-252.

Christ, Karl (2010). *Krise a zánik římské republiky*. (Praha: Vyšehrad).

Dahl, Robert (2001). *O demokracii* (Praha: Portál).

Havlík, Vlastimil (2009). *České politické strany a evropská integrace* (Brno: Masarykova univerzita).

Hloušek, Vít (2006). Maďarsko. In: Strmiska, Maxmilian a kol.: *Politické strany moderní Evropy*. (Portál: Praha), 480-496.

Horváth, Peter; Mihálik, Jaroslav(2011). SMER-SD and FIDESZ: The National Interests and Populism in the 2010 Parliamentary Elections.

Innovative Issues and Approaches in Social Science. Vol. 4, No. 2, May 2011, pp. 44-61.

Hrdličková, Blanka (2008). Maďarsko. In: Cabada, Ladislav a kol.: *Nové demokracie střední a východní Evropy*. (Praha: Oeconomica), 66 – 86.

Kaniok, Petr (2005a). Měkký a tvrdý euroskepticismus: dva projevy téhož? *Politologický časopis*. Vol. 2, No. XIII, pp. 152 – 163.

Kaniok, Petr (2005b). Euroskepticismus a Evropský parlament. *Politologický časopis*. Vol. 4, No. XII, pp. 416 – 429.

Kaniok, Petr (2006). Stranický euroskepticismus: teoretické modely klasifikace politických stran podle opozičních postojů k evropské integraci In. Havlík, Vlastimil; Stankov, Daniel eds.: *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*. (Brno: Masarykova Univerzita).

Kopeček, Lubomír (2004). Euroskeptici , europeanisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat? *Politologický časopis*. Vol. 3, No. XI. 240-262.

Kopeček, Lubomír (2006). *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Kupka, Petr – Laryš, Martin – Smolík, Josef (2009). *Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy*. (Brno: Masarykova univerzita).

Lupták, Lubomír (2008). Slovensko: Postkomunismus a národní mýty. In: Cabada, Ladislav a kol. : *Nové demokracie střední a východní Evropy* (Praha: Oeconomica), pp37-65.

Neumayer, Laure (2008). Euroscepticism as a political label: The use of European Union issues in political competition in the new Member States. *European Journal of Political Research*. Vol. 47, pp. 135–160.

Rosůlek, Přemysl (2011). Consolidation of the Centre-Right Political Camp in Hungary (1989-2002), Nationalism and Populism. *Politics in Central Europe*, 2011, Vol. 7, No. 2, pp. 68-97

Stankov, Daniel (2006). Maďarsko. In: Havlík, Vlastimil; Stankov, Daniel eds. *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*. (Brno: Masarykova Univerzita), pp. 83 – 96.

Stanley, Ben (2008). The thin ideology of populism. In: *Journal of Political Ideologies*. Vol.13, pp. 95 – 110.

Strmiska, Maxmilián (1995). Italské politické strany. (Brno: Masarykova univerzita).

Taggart, Paul (2004). Populism and representative politics in contemporary Europe. In: *Journal of Political Ideologies*. Vol. 9, October, pp. 269–288.

Taggart, Paul – Szczerbiak, Aleks (2003). Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality. SEI Working Paper No 69

Taggart, Paul – Szczerbiak, Aleks (2004). Contemporary Euroscepticism in the party systems of the European Union candidate states of Central and Eastern Europe. In: *European Journal of Political Research*, Vol. 43, pp. 1-27.

Veenkamp, Theo (2011). *The Rise of Anti-Immigration Populism in Europe and the Future of European Capitalist Democratic Society. An Exploration*. In: Hamilton, Daniel; Volker, Kurt eds.: *TRANSATLANTIC*

2020 A Tale of Four Futures. (Center for Transatlantic Relations) pp. 183-214.

Internet a prameny:

Občanská demokratická strana, oficiální stránky, dostupné na: <http://www.ods.cz>, 8. 10. 2012.

Program SNS pro volební období 2002-2006, dostupný na: http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/program_sns_2002_2006.pdf 10. 10. 2012.

Skupina Evropských konzervativců a reformistů, dostupné na: <http://ecrgroup.eu/cz>, 8.10.2012.

Slovenská národní strana, oficiální stránky, dostupné na www.sns.sk 10. 10. 2012.

Stanovy SNS, dostupné na <http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2012/11/STANOVY-SNS-2012.pdf>, 10.10. 2012.

Vize 2020, dokument ODS, dostupné na: <http://www.vize2020.cz>, 11.12.2012.

Volební memorandum SNS pro parlamentní volby 2012, dostupné na <http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/Volebné-memorandum-2012.pdf> 10. 10. 2012.

Volební program SNS pro rok 2010, dostupný na: http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/Volebny_program_20101.pdf 10. 10. 2012.

Volební program SNS pro rok 2006, dostupný na http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/program_sns_2006.pdf 10. 10. 2012.

Volební program SNS pro rok 1994 dostupný na <http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/Program-SNS-1994.pdf> 15. 11. 2012

Volební program SNS pro rok 1992, dostupný na http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/program_1992.pdf 15. 11. 2012

www.aktualne.centrum.cz

www.electionguide.org 10.10. 2012

Výsledky parlamentních voleb z roku 2010, dostupné na www.valasztas.hu/, 24.11. 2012.

Resumé

This bachelor thesis is concerned to describe and to compare euroscepticism and populism in selected right-wings political parties in central-east Europe. Thesis is classified in four main parts. First one is based on theoretical determination, clarification and explanation of euroscepticism. Next part deals with the conception of populism and its manifestation. Further chapter is split in three other chapters, which look into individually chosen political parties to demonstrate their characteristic features of euroscepticism and populism. For filling of this model were chosen the following political parties: Občanská demokratická strana for Czech Republic, Slovenská národná strana for Slovakia and FIDESZ for Hungary. Last part is occupied with comparison of attributes of euroscepticism and populism in these political parties.